

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

ИЗДАЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

VIII.

Издави половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

XII.

О БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ И ЗАГРОБНОМ ЖИВОТУ.

(Од радова Ђешанско-Команско-Загарачког учитељског удружења.)

Говорио у саборној цркви у Берима 9 маја 1901 г. Томо Кажић, свештеник.

NACIONALNA

BIBLIOTEKA „Аминъ глаголю вамъ градетъ частъ,

CRNE GORE „Егда жертеи услышатъ гласъ сына

БОЖИИ И КЕЛИЩЕ
оживутъ, сотворшии благоа бѣ воскресеніе живота: а сотворшии злоа бѣ воскресеніе суда.“

Драга браћо!

Св. писмо — тај најпоузданији, неисцрпни извор свете вјечне истине — учи нас, да је Бог створио човјека по образу и подобију своме, т. ј. по слици својој. Дакле човјек је створен по слици Божјој, но ова сличност човјекова Богу не састоји се у смртном ништавом и пропадљивом тијелу, јер је Бог дух невидљиви, који нема тијела, те по томе сличност не може бити у тијелу, већ у ономе, што је као и Бог бесмртно, невидљиво и непропадљиво, а то је бесмртна душа — та искра божанствена, која се у човјеку налази, и која човјека човјеком чини и узвишава га нада свим земаљским створовима, у чему као што рекох, и јест образ и подобије Божје у човјеку.

Кад се човјек роди од својијех родитеља на овај свијет, па се опет поново роди посредством св. крштења, душа је његова чиста невина, непоковарена, као Божје јутро, као анђео Божиј;

а да ли ће она таква вазда остати, то зависи од владања човјекова и испуњавања Божијих заповијести у овом кратком земаљском животу; па како буде овамо управљао свој живот, онако ће бити и награђена његова душа у загробном животу: „киждо приметъ мзду своју по дѣломъ своимъ.“ Према овоме овај наш тешки трновити, горки, кратки земаљски живот и није ништа друго до вријеме кушања или проба, по коме ће наш непристрасни Судија Господ дати награде за учињена дјела на свеопћем страшном суду, кад ће доћи да оцијени свачија дјела, па према дјелима и заслугама да нас и награди. Доћи ће у потпуној слави својој и сјешће на престолу славе своје са 12. својих апостола, па ће судити свијема људима без разлике. Сви ће мртви изаћи пред Њим на суду, а Он ће — као што Сам вели у св. писму рећи онијема који су: „гладнога нахранили, жеднога напојили, нагога одјенули, страного у дом увели, болнога посјетили и т. д. једном ријечи онима, који су се старали, да успостављају Његову св. вољу рећи ће: „идите праведни у царство оца мога, које вам је приправљено од створања свијета.“ А онима, који су противни овијема, НАЦИОНАЛИСТИМА, који нису овако радили, но који су у животу своје свувиди демону, а не испуњавали св. вољу Божију, него угађали својим влдим стражама и страстима, рећи ће: „Идите проклети у огањ вјечни, који је приправљен вама и љаволу и његовијем духовима, ђе ће бити вјечни огањ, плач шкргутање зуба.

Да је душа наша бесмртна, вјечна и да неће умирати не треба сумњати: о томе има доста јасних доказа у св. Писму.

Сви готово људи и сви народи вјерују — ако и неједнако — и поштују бесмртност душе и загробни живот пошље смрти.

Ми православни хришћани више него ико имамо зато јасних доказа и потврда, како у св. писму, тако и очигледних примјера, који нас тачно и јасно увјеравају о бесмртности душе. Окренимо се само на угоднике Божје — Светитеље, које је Бог за њихова добра и Богоугодна дјела наградио и овјековјечио их и на овоме и на ономе свијету, те њихова св. тијела почивају нетљена, света, а на ономе свијету стоје као посредници наши и заступници код Бога; између којих је један и овај, коме је данашњи дан посвећен и у чију се славу ми данас оvdје окуписмо.

О бесмртности душе вјеровало се још и за вријеме Христа пребивања на земљи. Кад је Лазар умро у Витанији, Христос је чуо за његову смрт, и онда похитао тамо са својим

апостолима, па кад су му се Лазареве сестре пожалиле, да им је брат умро назад четири дана, Исус их је тјешо са ријечима: „Устаће, ускрснуће;“ а оне су му одговориле: „Вјерујемо, Господе, и знамо да ће ускрснути, али у пошљедњи дан, кад ће бити опште ускрснуће мртвих“.

Ово нам јасно потврђује и она вјерска и црквена молитва, у којој су у кратко изложени сви главни знаци вјере, гдје се каже: „Чекамо ускрснуће мртвих и живот будућега вијека“.

(Символ вјере).

Често пута на жалост чујао сам ријечи у народу, које поједини из незнања, глупости или других бесмисленијех и неоснованијех разлога и предрасуда изговоре: „да ја могу како овамо провести без звука, па за тамо ми је лако: није нико отуда разбјене главе дошао!“

Е помислите, драга браћо! какве су то жалосне ријечи, које могу неки безумни људи изговорити, поред оволикијех јаснијех доказа у св. писму?...

Као што видимо, Бог је још за сада прије страшнога суда неке људе наградио за њихова добра дјела и њихово тијело посветио, а њих уврстио у своје Угоднике — Светитеље, те њихове душе уживају код Бога неописане сладости, а све за њихова добра на овомем животу дјела.

Кад Бог — дакле — ове људе увршћује за богоуг дна дјела у Светитеље, што ће бити са њима, који живе безаконо и неваљало — противно вољи Божјој? — Запитајмо се само што ће бити с њима и хоће ли бити разбјене главе... Не! но још, јасан је одговор, да ће бити у вјечној тами и огњу вјечно ће се мучити и неће догорити.

Ово нам јасно потврђује и јевангелска прича „о богаташу и Лазару;“ којом нам Спаситељ показује непобитну божанствену истину, да ће душе умрлих праведника, као сиромашног Лазара, и прије страшнога суда осјећати вјечно блаженство, а тако и душе умрлих грјешника вјечну муку, као душа безбожног богаташа, који се моли Лазару, да умочи мали свој прст у воду и окваси језик његов. Но кад му душа Аврамова, код које бјеше душа Лазарева, каже, да је то заслужио на овоме свијету и да му се не може помоћи, он се (тај безбожни богаташ) кајао за своја неваљала дјела, те је и молио да се каже његовим потомцима, како је он заслужио, да би се они поправили, те да не би и они допали његове муке. Но казано му је, да живи — као што смо и ми сада — имају свето писмо и свештенике и учитеље, који им га казују и тумаче, па ко хоће

нека се онако — како св. писмо каже — влада и управља свој кратки земни живот, а ко неће њему неће помоћи кајање душе пошље смрти, као што није ни оном богаташу помогло, већ ће доћи у вјечни огањ. Овом причом увјерио је нас Спаситељ, да је душа бесмртна и да она и одма последије смрти тијела осјећа своју, за вријеме земнога живота стечену заслугу; показа нам ПреблагИ Спаситељ, чега ћемо се држати, ако хоћемо да наша душа не дође у вјечну муку.

Побожни хришћани!

Треба свагда на уму да имамо, да што год радимо на овоме свијету, да ћемо зато одговора давати на свеопћем суду страшном нашем Судији Богу, па према томе да се клонимо свим могућим силама од свих злих и неваљалих дјела, па чак и мисли, које нас на дјела наводе, те да отвореног ока можемо стати пред нашег судију Христа, те да наша душа не пати вјечно у огњу и паклу, него да ужива такве радости у царству Оца небесног: „каквих око не виђе, ни ухо наше чу, нити на срце човјеково могу доћи. Аминъ.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
БОГОСЛУЖЕЊЕ У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ.
CRNOJEVIĆ

(Од радова свештеничког удружења Морачке нахије).

Јеромонах Никифор Симоновић.

(Наставак).

VIII. Поредак великог павечерија.

Велико павечерије иде овим редом:

Чредни свештеник узме епитрахил, благослови и огласи: „Благословенъ Богъ нашъ“ Чтац на пијевници рече амин и чита: „Царю небесный, святыи Боже и Отче нашъ.“ Иза возгласа, ако је прва седмица поста, чита се псалом: „Боже въ помощь мою вои ми.“ Иза овог псалма у прву седмицу чита се у тријоду канон критскога, којим стоји одређен за то павечерије, а иза канона наставе се редом по часловцу други псалми: „Внегда призвати ми“ и даље. Ако није прва седмица поста, чита се иза возгласа по реду као што и стоји у псалми у часловцу. Пошто се сврше шест псалмова, тада се наставе појати стихови: „Съ нами Богъ“ и други до Символа вјере. Иза Символа поју се стихови: „Пресвятая владычице“ и даље,

и то се први понавља три пута, а остали по два пута. Иза ових стихова чита се: „Святий Боже“ и редом тропари, који шљедују. Но, ако је тај дан био празник који, то се тропари из часловца изостављају, а чита се само тропар тога празника. Даље се чита редом до 50-ог псалма, и ови први дио павечерија. Друго дио опет почиње са „Приидите“ и „Помилуй мя Боже и даље по реду до трећег дијела, који опет почиње са „Приидите.“ Иза треће придите опет се мало оступа од реда, т. ј. ако је прва седмица поста, то се псалом: „Боже въ помощь мою вонми“ изоставља, јер је читан у почетку павечерија, пред каноном критскога. Није ли прва седмица, онда се чита, и даље до свршетка славословија, иза којег се чита редовни канон. Иза канона опет треба знати, да ако је прва седмица поста, то се чита „Святий Боже,“ а ако ли не, онда се изоставља и наставе се појати стихови: „Господи силъ съ нами буди“ и све редом до „Иже на всякое время.“ Иза ове молитве говори се молитва св. Јефрема Сирина и чине се поклони: 3. велика до земље, 12. малих и опет 1. велики. Иза поклоне чита се: „Святий Боже“ и молитва Пресветој Богородици: „Некверная.“ Опет треба овдје пазити, да се ова Богородичина молитва у све петке великог поста чита одмах иза возгласа, т. ј. послѣје „Иже на всякое время,“ а молитве св. Јефрема и „Святий Боже“ изоставља се, јер поклоне не бива од свршетка преждоосвећене летурџије до у великој вече. Иза Богородичине молитве чита се друга: „И даждь нам владыко на сонъ грядущим.“ За времена читања Богородичине молитве, на пијевници се поје: „Пресвятая Богородице спаси насъ,“ а иза: „И даждь намъ:“ „Слава Тебъ Боже нашъ слава Тебъ. 1) По свршетку ових молитава, свештеник који служи пође пред двери, обрати се народу и чита молитву: „Владыко много милостиве“ а сви који су у храму пану на кољена. По свршетку ове молитве свештеник се поклони главом народу, народ се сад исправи, а свештеник се обрати к олтару и чита: „Помолимся о Благовърномъ государѣ и князѣ нашемъ“ и даље до краја. Кад сврши ову молитву, тада рече: „Молитвами святыхъ отецъ нашихъ, Господи Иусе Христе Боже нашъ, помилуй насъ.“ И овим се редом заврши ово Богослужење.

Упамети. Завјеса на царским дверима се не отвара на павечерију, поноћници, па ни на часовима, без кад се на њима чита апостол и Јеванђеље и одмах се опет ватвори.

1) У неким нашим манастирима врло диван је ушао обичај, те се прва молитва чита пред иконом Богородичином, а друга пред Христовом.

О кађењу на павечерију такође нема речено у типичу, али је ушло у обичај, те свештеник кади и то почетком павечерија, одмах иза возгласа. У Светој Гори такође каде, али не свештеник или ђакон служећи, него други који монах, без епитрахиља, и то сасвим посебном кадионицом. са ружодржем, негдје у средини павечерија, а док кади стоји му воздух на лијевом рамену.

Малога павечерија иде поредак без измјене, као што стоји на реду у часловцу до свршетка символа вјере, а тада се чита канон из октоиха, који је одређен посебно за свако павечерије. Иза канона иде опет редом по часловцу и одпуст мали.

ПРЕДАВАЊЕ О СВ. БРАКУ.

(Један од радова свешт. удружења Зетске нахије.)

Написао Крсто Поповић, парох подгорички.

(Свршетак.)

NACIONALNA

При закључивању брака учествују родитељи. Брачници су дужни од њих тражити савјетати благослове јер, благословеніе отчее утврђује домы чадъ“ (Сир. 3. 9). Но родитељи имају право савјетовања, а не избора, јер избор чини брачно лице.

Положај мужа и жене у дому неједнак је, али брачни им је живот заједнички и чини собом узајамно потпомагање. Љубав је узајамна дружба, узајамно опћење у давању и примању. Да би брачна заједница била потпуна, истинита, супрузи су обвезни чувати дану ријеч или *вјерност*.

Невјерност супружника јесте зло, које руши породицу, а за то ап. Павле говори: „честна да будеть женитва во веѣхъ, и ложе нескверно; блудникамъ же и прелюбдѣямъ судить Богъ (Евр. 13. 4.)

Брачници треба да имају *повјерења* међу собом, које не мора толико свједочити љубав, колико утврђивати спокојство односно учвршћења и чувања везе брачне. Брачници морају бити *отворени* у односима својим. Гдје је отвореност сумњива, ту је љубав несигурна, а такође и брачни савез. Брачници треба да учествују узајамно у послу: муж да се интересује радом жене, а жена радом мужа. Они су дужни и да се у раду помажу, па за то треба пазити да жена у погледу образовања не стоји много ниже од мужа, јер у том случају међу њима не може бити истинске дружбе и потпомагања. Најљепша страна у сваком женском образовању стоји у томе, да су *глава и срце на свом мјесту* — да жена влада здравим и истинским осјећањем, и да је пријемљива за све што је лијепо и племенито. Даље, све жалости и радости имају се дијелити заједнички.

Даља обавеза брачника јесте: *шриљење и смисхођење*, у односу на слабости и недостатке, и *штрарење о удаљавању шорока и околности*, које убитачно утичу на брачни мир и јединство.

Најтврђа копча узајамног брачног живота јесте *заједничка молитва, узајамности у религиозном животу*. Она управо и освећује радости брачне и олакшава тугу и недаће, без којих није ни један породични дом. Веома је лијепо, ако се религиозни обичаји врше у дому уредно. У раније доба општа *домаћа молитва* била је најобичнија појава, а данас се она ријетко виђа у домовима! — Може ли ма који дом да буде без извјесног реда и поретка? И кад ми оснивамо остали живот у дому на реду и поретку, то зашто не би основали и религиозни живот, који је и душа свему осталоме? Веома је лијепо виђети у дому, како отац са свом својом чељади скрпшених руку управља погледе своје к небу и к светој икони свеца, пред којом дрхће упаљено кандило. Не лежи ли у овој заједничкој молитви извор и радости у дому и сваког добра у животу?!...

По св. Писму, муж је глава жене, и жена се налази у потчињености мужу (Еф. V. 22, 23, 33) Али ово не значи, да је жена нижа од мужа по моралном, или личном достојанству. Муж је надмоћнији од жене *умно* и у томе је његово преимућство. У породици не може бити два главара. Мужевљево поглаварство не смије бити деспотичнога карактера (Еф. V. 25.) Главарство мужа стоји у *заштити жене, старање за очување и одржавање породице; а жена је душа дома* позвана да одржава поредак у њему, да имање мужа употребљује на корист породице.

Поред међусобних односа хришћанских супруга, у браку постоје и међусобни односи родитеља и дјете. Прва је обавеза родитеља према дјети — да их *нјиве, одржавају и васпитавају*. „Студь отцу ненаказанъ сынъ (т. ј. неупућен неващитан); дити же на умаленіе будеть (Сирах 22, 3). Дјецу треба у васпитању довести до способности, да добровољно и самостално теже добру и *избјегавају зло*. При васпитању ваља пазити добро на то, да се строгом дисциплином не *изазове* Божско васпитање; или, да се лабавом дисциплином не изазове распуштеност, јер ће прво од дјетета начинити створење бојажљиво, заборавно, без сваке енергије; а друго — створиће човјека неуредна, самовољна, горда и дрска. Васпитање треба да доведе *послушности*, која је прва обавеза дјете према родитељима.

Упоредо са моралним васпитањем, треба да иде васпитање *религијско*. Но религијском васпитању није задатак да отпочне изучавањем узвишених предмета вјере, него *да створи дух благочешћа и побожности* — да постави дијете у религијску атмосферу, којом дијете треба да дише у породици. Треба почети од вјерских осјећања и савјесности, па онда приступити изучавању вјере. Са бригом о васпитању духовном, стоји у вези и васпитање физичко.

Сем послушности дјете коју св. Писмо налаже дјети према родитељима, постоје још и ове обвезе према родитељима: признање, уважавање, захвалност и брига о издржавању у старости. Благодарност родитељима природна је побуда, која се има простирати и за вријеме земаљског живота и послје смрти њихове. —

Ја сам ево до сада говорио о појму тајне брака, његовом постанку, важности, циљу, позиву, па и односу хр. супруга, родитеља и дјете; а сада ми остаје да коју речем о претходној спреми, нужном знању и вршењу тајне брака т. ј. обручења и вјенчања. Пошто су у разним степеницима сродства као: од Ружичића, Дучића, Поповића и др. изложена правила, која се односе на закључавање тајне брака; а пошто сваки, држим, има по један степенек, то ја нећу понављати све, што је већ изложено у по-

гледу правила и закона на закључивање тајне брака, већ ћу пријећи на само вршење обручења и вјенчања.

Ја, браћо, као свештеник, вршим обручење, а послѣје овога вјенчање, овако :

Први брак обављам: Кад сватови са невјестом уђу у цркву, ја прво од њих потражим крштеницу и увјерење огласа (разумије се, ако је дјевојка из друге парохије), које прво прегледам, па како у крштеници означаје се, ко је невјесту крстио, онда питам, ко је и жениха крстио. Ово питање веома је нужно, јер се често пута дозна сродство нехотице при вјенчању, које се можда прије крило.

Кад сам потребна документа, па било једне стране или друге — прегледао, ја онда примам од жениха златни, а од невјесте сребрни прстен (ако имају овакве) и мећем их на св. трпезу. Иза овога обучем јепитрахиљ и фелон; отворим царске двери и позовем вјеренике са кумом да дођу пред престолне иконе. Кад су овђе дошли, заручник стаје испред иконе Христове, а заручница испред иконе Богородичине. Обоје се прекрете и целивају иконе, па остају на миру. Кум стоји позад њих двоје, као отац и свједок, да су они драговољно дошли по Божији благослов и срећу своју, а ђевери и остали сватови са страна.

Пошто су овако стали на своје мјесто, заручници посагну главе, које у три пут руком благословим, па пружам заручницима по једну запаљену свијећу, са којима су осјењени и њих држе у десној руци. Иза овога благословим кадило, окадим св. трпезу, проскомидију, престолне иконе, заручнике, народ, па опет икону Христову и Богородичину и

Послѣдовање *обручења*. Прекрстивши се, почињем са Благословенъ Богъ нашъ... а иза овога велика јектенија са возгласом, двије молитве по „требнику“ па вршим обручење (прстеновање) овако: прстеном невјестиним прекрсти вјереника у три пута и говорим: Обрѣчається рабъ Божій (име) рабъ Божіей (име) во имени оца и сина и св. Духа, па преносим на невјесту и говорим: нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ, а ђак одговара аминъ. Послѣје и вјереницу овако прстенујем, па онда на десну руку мужа натичем златни прстен, а на десну руку жене сребрни. Иза овога кум у три пута мијења прстење, а ја се вратим у олтар и читам молитву: Господи Боже нашъ, отрокъ патриарха Авраама.... Овом се молитвом објашњује да је прстење знак прославе овђе, као негда што је било Јосифу у Мисиру, Данилу у Вавилону, Тамари и блудном сину. Мијењање прстења у три пута од кума — знак је његове власти: учи их тиме узајамној лијепој слози, чистој вјерности, а и узајамној љубави. Иза молитве долази сугуба јектенија са возгласом и тада се прелази на

Послѣдовање *вјенчања*. Као свештеник изађем из олтара, носећи у десној руци кадионицу, а у лијевој свијећу; кадећи водим за собом младенце и пјевам 127. псалом, а ђак припојава на сваки стих: Слава тебѣ Боже нашъ, слава тебѣ. Кад сам тако пјевајући и кадећи привео младенце за сто на сред цркве, на којеу стоје: запаљене свијеће, часни крст, св. Јеванђеље, чаша вина и вијенци, они стану овђе у истом реду као оно пред иконе престолне и окрену се лицем на исток.

Пошто сам отпјевао 127. псалом и окадио, тада се окрећем жениху и невјести и чиним оваква питања:

Имаш ли ти, Петре, праву и истиниту вољу, желиш ли срцем и душом узети себи за жену ову Љубицу, која ту до тебе стоји, и коју сада ти видиш?

Да нијеси од кога нагоњен да њу узмеш?

А да нијеси другој којој невјести обећао се?

Исто овако питам и невјесту и на свако предложено питање очекујем јасан одговор: *имам или немам, јесам или нијесам.*

Кад сам учинио оваква питања, ја их онда поучим, а при свршетку поуке дајем крст и св. Јеванђелије жениху и невјести те љубе. Даље се вјенчање, као и литургија, отпочиње са Благословено царство, па јектенијем, придешеној овом посљедованију, и возгласом. Три молитве читам гласно, које говоре о св. браку и просе Бож. благослов на младенце. За тијем вјенчавам их редом са вијенцима, као оно са прстењем и говорим: *Вѣнчается рабъ Божій... и т. д.* А кад то свршим, узимам мужевљев вијенац у десну руку, а невјестин у лијеву и кретећи руке полажем вијенце на главе и говорим: *„Господи Боже нашъ, славою и честию вѣнчайя“*

Пошто сам овако у три пута изговорио поменуте ријечи и прекрстио са вијенцима изнад глава, ја сам вијенце положио на главу жениху и невјести — а тад пошто сам казао: *Вонмемъ миръ всѣмъ* отпјева се прокимен који објасни вијенце са ријечима: *„Положио си њима на главе вијенце од драгога камења, живота просише у тебе и дао си им.“* Док ђак чита апостол, ја кадим као на вечерњу, а по свршетку апостола окренут младенцима читам Јеванђелије. За тим долази сугуба јектенија са молитвом, прозбена јектенија, чита се *Оче нашъ... Миром благословим, а иза овога читајући молитву благословим чашу, коју иза благослова у три пута на име св. Тројице — најприје мужу, а за тим жени дајем те пију.** Кад сам овако у три пута дао чашу мужу и жени, онда десну руку жене дајем у десну мужа, а предвије тог Етед спојене водим их око стола пјевајући тропаре Богородици *Лисаје ликъ* и још два мученицима. Са младенцима око стола окреће се позад њих и кум држећи у рукама њихове свијеће. Кад се сврши обилажење узимљем вијенце мужу па жени и полажући их на сто читам по требнику молитве. Даље очитам молитве, учиним отпуст и раздвајајући им руке спојене, пружам крст, којег они љубе, а тад им пожелим најбољу срећу и љубав у народу.

Првобрачници свагда се прстевују испред олтара, а двобрачници, тробрачници не ступају пред олтар, него на сред цркве врши се сав обред. Вијенци се полажу на главу двобрачника, тробрачника, четворабрачника, као и првобрачника, и они се вјенчају по чину *„вѣнчанія второбрачныхъ.“*

Према канонима прквеним првобрачне треба вјенчавати по: *„послѣдованію вѣнчанія“* чак и онда, кад је од њих двоје једно првобрачно, а друго второбрачно. Неправилно је, што неки свештеници второбрачницима на рамена полажу вијенце (Номоканон о браку стр. 163). Удовци остају под каноном годину или двије. —

Свештеници су позвани да пазе на очување православне вјере, а зле обичаје, који нас одбијају од чистога образа хришћанскога — да поуклањају; па за то треба препоручивати вјереницима, да се прије вјенчања,

*) Не треба давати младенцима хљеба, јер то није причешће под оба вида, а чаша даје им се под именом њихове узајамности да све горчине, као и насладе, буду им заједничке. У требнику лијено је одређено, да се чаша даје само мужу и жени, а не и куму, као што неки свештеници практикују. По мојему мишљењу гријеше они свештеници, који дају чашу и куму, која је при вјенчању као свједок, а духовно се тек спаја при крштењу. Тајна брака врши се само над младенцима, а од каквог је удјела кум овђе, види се и од туда, што је он слободан по смрти мужа — узети невјесту, којој је он при вјенчању кумовао.

или при самоме њему, исповиједају и причесте. Такође требало би препоручивати да млади супрузи послије осам дана дођу у цркву на „разрешење вијенаца“. —

Браћо! Кад сам ево већ при свршетку овога мога говора, остаје ми да и још коју речем о српској породици, српском дому. — Кад је оно српско пр пануло царство; кад су српски градови освајати; српски храмови и манастири порушени, и онда остала је била у српском народу још једина установа, коју турски мач није могао да дохвати, турска копита да прегазе. Та установа била је „српска породица“ која црпећи моралне снаге из најчистијег врела — вјере Христове, била је бедем против свијех туђинских насртаја, који су смјерали да сасвијем угасе свијећу српском народном животу. Оваки скуп српских породица, у српском дому сачуваше у Црној Гори слободу и независност; а тако исто из српске породице, у срп. дому, поникла је мисао народног ослобођења. За то настојмо, препоручујмо и чувајмо чистоту српскога дома; чувајмо светињу брака, као најдрагоцјеније благо, остављено у аманет од великих предака наших, јер је он једина погодба и јемство за правилан развитак нашега државнога живота и свеколики напредак наше миле отечбине. —

ДОМАЋЕ ВАСПИТАЊЕ.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Д. А. Б.

CRNEGORE DRUĐE

Значај домаћег васпитања.

CRNOJEVIĆ

„Домаће васпитање најпрече и најбоље води к врлини, а то је главна вадаћа васпитања.“

Џон Лок

Прве основе знања дијете добије у кући својих родитеља, — ту, гдје оно првом угледа свијет, гдје свијет стане посматрати и познавати га. Навике, које се у дјетету укоријене у првом његовом добу, слабо се могу искоријенити и тада, кад од њега постане зрио човјек.

Да би од дјетета постао човјек, свјесан себе и својих дужности, треба из малена у њему пробуђивати све оне врлине, које човјека чине човјеком. — То чини васпитање, најприје домаће, па школско. Родитељи, а доцније учитељи, настављајући рад њихов, дужни су од дјецe стварати добре и ваљане карактере. —

Добро васпитано дијете у кући својих родитеља сасвјесније прима у школи упуства и савјете учитеља, и учитељ у погледу васпитања само наставља родитељски рад — зида зграду на чврстом темељу. —

Морам примјетити, да код нас родитељи слабо схваћају своју дужност у погледу васпитања своје дјецe и не обраћају пажње на дјечије погрјешке, говорећи, да ће се дијете и само поправити кад одрасте. Али то је мишљење погрјешно, јер што се из малена укоријени у души дјетињој, то се тек са великим напорима и тешкоћама доцније може уништити. —

„Што се црним запоји ђаволом,
Обешта се њему до вијека.“

вели неумрли Његуш; а Плутарх говори: „Душа је дјетиња као восак, јер све лако прима, а доцније се то врло тешко брише, као год што се тешко и нови утисци примају.“

Велике тешкоће има учитељ са неваспитаном или боље рећи рђаво васпитаном дјецом, док ружне навике искоријени код њих. Код многих постигне успјех, а код многих не, јер му у томе сметају сами родитељи, који код куће не подржавају рад учитељев, већ дјецу пуштају да раде и чине по својој вољи, као што су и прије радила; па кад учитељ у крајњој нужди предузме над таквом дјецом строжије казне, онда ето од родитеља свакојакних погрда на учитеља.

Учитељ са тако поквареним дјецом тешко да може постићи ваљани успјех; а што се у нашим основним школама са врло малим изузетком постижава ваљани успјех, то треба приписати једино труду наших учитеља, који потпуно схваћају своју дужност.

Кућа је родитељска прва школа дјетиња. У тој школи развијају се постепено душевне способности дјетета, ту оно добија прва знања — први појам о религији; њега материна упливише на његово здравље, а игре, којима дјеца природно теже, јачају и развијају тјелесне способности. Ту дијете најприје стане посматрати предмете, ту и добија знање о њима. —

Родитељи не смију да пренебрегавају своју дужност. Они треба да гледају у свом дјетету будућег члана друштва и државе, те с тога дужни су васпитавати га у свему ономе, што му треба, да би био добар и поштен, мио и драг свакоме, да буде вјеран син своје домовине, свога и рода, и вјерни и олани поданик свога владара, те с тога свако мора дати велику важност домаћему васпитању, т. ј. васпитању дјетета у кући родитељској, и поклонити му велику пажњу и гајење. —

CRNE GORE ĐURĐE II. Дужности родитеља као васпитача.

Да би родитељи могли постигнути своју циљ у васпитању треба им:

1. Имати подједнаку љубав к својој дјечи.
2. Имати узајамно поштовање у кући.
3. Претходити у свему добрим примјером.
4. Пазити добро на дјечије поступке, и
5. Пазити на друштво, у којему се дијете креће.

1. Подједнака љубав к дјечи.

„Домаће васпитање потиче из љубави.“

Педагошка изрека.

Домаће васпитање приписује се понајвише љубави родитељској, пошто родитељи према природном нагону морају вољети своју дјecu. Али на многим мјестима, гдје је у кући више дјеце, ова љубав подједнако се не излива на свакојем дјетету, него на неком мање, а на неком више, а томе су често узрок и по неки природни недостатци дјечији. По негдје, а обично готово свуда, родитељи више воле млађу дјecu од старије; мајка више воли кћер него сина, а отац више сина него ли кћер. — Та је разлика посве штетна за васпитање.

Родитељи су дужни истим жаром родитељске љубави љубити и ону своју дјecu, која по неке природне недостатке имају. —

Што су дјеца крива, ако су по несрећи рођена са каквим недостатцима или су се доцније случајем осакатила? — Зашто да се мрзе за то што их Бог није украсио као другу дјецу?

Родитељи, који овакву дјецу не воле, гријеше се противу св. Промисла Божијег, роптају на свога Творца и гријеше се о своје родитељске дужности. —

Природни недостатци тијела могу бити замијењени већим савршенствима у души. Ми видимо да многи, са којима је природа немилосна била, могу бити добри и ваљани људи. —

Родитељи гријеше кад љубав своју не поклањају једнако цијелој својој дјецу и кад праве међу њима разлике, јер тиме побуђују код дјеце завист и мржњу. Родитељи морају и дужни су свако своје дијете подједнако љубити, не гледајући на то, да ли оно има или нема природних недостатака, да ли је млађе или старије, мушко или женско. —

Мржња и завист јесу велики пороци, па их посве треба од дјеце отклањати; а то ће родитељи учинити кад дјецу подједнако воле; кад једно помилују, да помилују и друго, кад једном купе што лијепо, да купе и другом и т. д. — Такви родитељи имаће од дјеце једнако поштовање и свакоје ће примати боље оно, чему га буду учили; млађа браћа волеће старију и слушати их, а старија браћа или сестре љубиће млађу и драговољно упућиваће их на оно што је добро и лијепо и на што су сама била научена. Таквим начином, кад је у кући више дјеце, а родитељи су прави родитељи и васпитачи, онда је кућа права васпитна школа, а дјетету другог друштва не треба сем браће и сестара и тако се дјеца отклањају од рђавог друштва.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
2. Узајамно поштовање.
CRNE GORE BURDE

„Кућеним наредбама и срећа зависи од слоге и узајамног поштовања у кући.“

Код дјетета треба улијевати поштовање наспрам свакога, који је поштовања достојан. — То ће се постићи узајамним поштовањем дјечијих родитеља и осталих укућана. Породични живот дубоко се укорењује у душу дјетета. Ако је тај живот пун љубави, пун среће, онда се и дјетету такав живот, — кад оно доцније буде као зрио човјек, — мили, и у браку ће и он бити сретан; а на против, ако је између дјечијих родитеља мржња и непрестано свађање, оно, гледајући неваљале поступке у међусобном животу, омрзне на тај живот, и доцније кад одрасте гледа на брак као на неко чудовиште, мрзи га; и ако се случајно ожени, он слично свом оцу поступаће са својом сапутницом, те тако неће имати домаћег спокојства нити среће.

Кад дијете гледа, како се његови родитељи слажу у свему, како једно другог поштује, онда се у њему зачеди племенитост срца, зачеди му се поштовање према свему ономе, што треба да се поштује, и оно доцније, преко свих несрећа, ако би их у животу имало, имаће породичну срећу, која је највише благо човјечије.

Осим међусобног поштовања родитеља, то узајамно поштовање треба да се распростире и на остале укућане. Особито, ако родитељи имају своје родитеље, који су стари и немоћни, то према њима треба поштовање да буде највећа задаћа; јер кад ми поштујемо свога оца и своју матер, то поштовање да буде највећа задаћа, јер кад ми поштујемо свога оца и своју

матер, то поштовање у истој мјери добићемо и од своје дјеце, која се од нас том поштовању уче очигледним примјером.

Има једна прича о том како човјек није поштовао свог оца како треба, па му синчић, гледајући то, спремао се да му чистом мјером врати. Ја сам ту причу слушао на српском, а учио сам је и на руском језику. Ево у главноме те приче: „Један човјек имао је стара оца, који је толико ослабио да је једва могао и јести. Њему се као год и жени гадило од оца и он начини једну малу чинију, одакле ће му отац јести. — Овај човјек једном сазове неколико гостију на гозбу. Кад су гости дошли нађу домаћинова сина, гдје у башти гради од дрвета чинијицу. Упитају га шта то ради, а он им одговори, да гради чинијицу за свог оца, да из ње једе кад остари.“ — Види се како је дијете опазило рђави поступак очин према оцу и њену се учинило, да то тако треба, па је и оно још измалена старало се да задовољи оца, као што је он свога.

Млађа браћа и сестре треба да се навикавају, да поштују своју старију браћу и сестре, а ови њих.

Међусобно поштовање у родитељској кући много утиче на дјецу, јер се она тим уче, да доцније умију поштовати своје старије — и остале људе. — То узajамно поштовање у породици јесте основ душевном образовању.

3. Добри примјери.

„Родитељи треба у свему да дају примјер својој дјечи и да се чувају од погрјешака“.

Плутарх.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

„Главно је да дјеца не остану бев добрих примјера у средини у којој живе.“

Јан Амос Коменски.

Из мало горе наведене приче видимо како дјеца воле подражавати својим родитељима. „Шта раде дјеца? — Шта виде од оца“ — вели једна наша народна изрека. — Чему отац учи свога сина, то треба и сам да ради, како би тим очигледно показао дјетету важност те или ове врлине, на коју га учи.

Мало је дијете доста слично мајмуну, оно свему подражава. Та моћ подражавања код људи доста је или боље рећи веома је корисна по живот човјеков, ако је то подражавање добрих примјера. Подражавање таквих примјера код дјеце не треба заустављати. На примјер ако дијете гледа гдје му отац или мајка нешто раде, а оно подражавајући им стара се да тако што уради, не треба му сметати, него га још потпомагати у томе.

Не само родитељи већ и учитељи у васпитању морају претходити добрим примјером.

Чему учиш другога, то сам мораш да радиш; а једна педагошка изрека о томе вели: „Васпитач мора да ради оно, што његов васпитник треба да ради, кад буде као зрио човјек.“ Којој год врлини учи родитељ своје дијете треба да се том врлином сам одликује.

Учити дијете поштењу, а сам не бити поштен, или учити дијете да говори истину, а оно само слуша од својих родитеља толико лажи, онда се не треба надати, да ће дијете примити њихове савјете и по њима се управљати, јер очигледност најбоље утиче на душу дјетињу. — Учители могу најбоље знати важност очигледне наставе, а такав је и значај очигледног васпитања.

Родитељи, који хоће да испуњавају своју васпитачку дужност, треба да имају све оне врлине, које се од човјека траже. И ако омају каквих порока то о њима не треба да знају њихова дјеца.

Код дјецe не само што се не смије што ружно радити, него ни говорити, те с тога родитељи треба да пазе не само на своје поступке већ и на говор међу својом дјецом. —

У кући се не смије ништа радити, што би се косило са врлинама, које треба да дијете допније кресе, пошто одрасте.

Сем корисних примјера, што дијете гледа у кући својих родитеља, потребно је да родитељи причају дјетету разне поучне приче из живота добре и ваљане дјецe; упозоривати их на добру дјецу и њихво владање, те тим ће дијете подражавати тако ваљаној дјеци. —

Узалудне су поуке без примјера, јер дијете те поуке не разумије, а када нешто гледа пред собом, оно прима то, чврсто зацпише у својој души и то му неизгладиво остане. —

4. Родитељи треба да пазе на дјечије поступке.

„Варају се они родитељи, који мисле да не треба обраћати особите пажње дјечијим поступцима док су још млада и не знаду што чине.“

Лутер.

Сваки поступак дјечији родитељи треба да бадрим оком пазе и гледају. Што год дјецa раде дужни су родитељи да знају. —

Дијете може из незнања и наивности учинити што да не ваља. Родитељи треба да ваљу дјетету да то не треба радити; а ако се дијете таквим чим забавља наћи му другу забаву.

Треба пазити и на говор дјечији. Ако чују да дијете збори којекакве ријечи, то му треба забранити. Истина, ако дијете такве ријечи не чује у кући родитељској или у друштву оно их ни изговорити неће. —

Никакав поступак дјечији не смију родитељи пропустити. Ако је поступак добар — то треба и дијете да зна, да му се каже да је то добро и да тако треба свагда да ради. Радећи тако оно се навикне на добре поступке. — Напротив, ако родитељи пропусте дијете без опомене, кад што неваљало уради, онда дијете мисли, да је тај његов поступак добар и мало по мало ради и гори, те га је тешко послје одвићи од тога.

Гледао сам у неким породицама, не само што родитељи никакве пажње не обраћају поступцима дјечијим, већ их уче да псују и руже по некога, или дијете учини што неваљало, а родитељи му то одобравају. — Такви се родитељи правилније могу назвати злотворима, него добротворима дјечвијим. —

Ја сам имао прилике, да многе родитеље опоменем на рђав поступак њиховог дјетета. — „Па оно сад још ништа не зна, а када одрасте и само ће виђети да то не ваља, па ће се поправити.“ Овакав сам одговор већином добијао. Али у т ме родитељи јако гријеше, јер треба да знају да је „Наука једна мука, а одука триста мука,“ како вели народна пословица. — По неки би ми одговорили: „Удри га, биј га, све ми једно, не могу му ништа.“ Да, јесте тешко одвићи дијете од онога, што је научило, али треба испочетка пазити на дјечије поступке, па се неће доћи до тога да се дијете силом одвраћа од рђавих поступака, јер их имати неће.

Дијете може радити нешто што није рђаво, али се може повриједити тјелесно, те и за то треба пазити како се и чим се дјецa забављају. —

Како родитељи брижљиво чувају дијете од какве повреде тјелесне, тим више треба да чувају његову души од покварености.

5. *Треба чувати дјецу од рђавог друштва.*

„С ким си, онакви си.“

Нар. пословица.

„Треба чувати дјецу од рђавог друштва.“

Плутарх.

„Дијете треба да се држи само с оним, од којих се оно не може научити ничему рђавоме, нити би њихов говор могао утицати на његов говор.“

Квинтилијан.

Могу родитељи добрим примјерима утицати на развијање врлина код своје дјеце и упућивати их на све оно што је лијепо и добро; може дијете да ништа не чује и не види у родитељској кући што је рђаво: а овамо га видимо гдје ради и оно што не ваља. Томе је узрок друштво. Ми видимо, да се и зрио човјек у рђавом друштву може покварити. — Од рђавог друштва треба се чувати. Родитељи треба да пазе с ким се њихово дијете дружи. —

Код једне труле јабуке ставимо неколико здравих, оне ће се све покварити од те једне. У друштву гдје је један неваљао, прије ће тај неваљали покварити цијело друштво, него што ће оно њега поправити. —

У рђавом друштву може се дијете најбоље заразити, гледајући њихове рђаве поступке. Увидимо за примјер ово: Дође једно дијете добро и ваљано у рђаво друштво. Друштво ради нешто што не треба, а оно неће али већина наваљују на њега да то уради. Оно се испочетка колеба, па најпослије пристане. Доцније и не тражи пузења, већ само се придружује. —

Дијете има природну тежњу за друштво. Оно се у њему занима: игра, скаче, пјева — и тиме добива себи забаву и јача своје тијело. Дјечије забаве оплемењују срце дјетету, али кад се оне врше у рђавом друштву, морају бити рђаве, и тада се срце дјечије квари, те с тога „треба чувати дјецу од дружења с неваљалим људима и покваренијем друговима да се не заразе од њих рђавијем примјером, као што савјетује Јан Коменски. —

Добро друштво треба препоручивати својој дјечи и савјетовати их, да се само са ваљаном дјецом друже, јер ваљана друштва могу много упливисати на развијање карактера у дјеце.

Кад дијете пође куд из своје куће, родитељи треба да пазе, куд им дијете одлази. Ако виде да к неваљалој дјечи, то му не допустити, а ако пође к доброј не сметати му. —

(Свршиће се.)

ПРЕДАВАЊА ОШТАМПАНА У „ПРОСВЈЕТИ“ 1900. ГОД.

Пише Ђуро Шпадијер, управ. учитељ.

(Наставак.)

Преглед појединијех предавања.

2. Предавања о реченицама у IV разреду — од С. Добричанина.

Распоред градива у овим предавањима добро је оцијенило уредништво „Просвјете“, које примјећује првом предавању: „Цијели час, или најмање пб сата требало је употребити само на то, да се дође до одредбе што је то мисао и реченица, или боље рећи, док дјеца сама из предавања не буду у стању добити јасан појам и извести ту одредбу. Исто тако и о подмету и прироку. Овако је веома нагло учињено.“ Можда је С. Добричанин мислио при распоређивању градива у овим предавањима, да је довољно у IV. разреду поновити оно, што је у I. раз. говорено о реченици и мисли, те се ушљед тога и није упуштао у даљи рад с истим. Овакво је мњење погрешно, јер је велика разлика између дјеце у I. и дјеце у IV. раз., озбирући се на њине моћи разумијевања, те ушљед тога мора се у неколико и метод и обим материјала мијењати, ма да је о том истом и раније говорено. Ако се овог начела није Добричанин придржавао, опет је погријешно у овоме раду, јер није могуће дати дјецу јасан појам о реченици и мисли са два питања. Но било како било, ствар је у томе, да треба у IV. раз. основне принципе држати једно предавање о реченици и мисли. Није довољно да знаду дјеца казати што се зове реченица; а кад отворе читанку и почну одвајати реченицу по реченицу, не знаду ни уста отворити. Не само реченице него и ова друго, што се предаје из српске граматике у IV. разред, треба прилијепити се увјеримо, да дјеца предавано им могу примијенити у свакој прилици, можемо држати друго предавање из граматике. Више смо се пута увјерили, да неким наставницима знаду дјеца врсте ријечи, промјену промјенљивијех ријечи и друго; а не знаду казати неку реченицу, или је из читанке саму одвојити. Ово нас увјерава, да осим Добричанина и још неки наши наставници не држе потпуно предавање о реченици и мисли, већ се задовољавају тим, што им дјеца знаду дефинисати што зовемо „реченица“, а што „мисао.“ и то потпуно онако, како им је предавано још у I. разреду.

По теми првога предавања морало би бити цијело предавање са цијељу, да се даде дјецу појам само о „простој развијеној и не развијеној реченици“; али тако није. Ово предавање има више смјерова и то: да се даде дјецу појам о *реченици*, *мисли*, *подмету*, *прироку*, *простој развијеној* и *не развијеној реченици*, и о *сложеној реченици*. Без многог објашњавања можемо у кратко рећи, да је врло много материјала унешено у ово прво предавање и немогуће га је једног часа ваљано обрадити. Друго предавање можемо допустити да остане како је и код Добричанина, што се тиче наставног градива, које је тамо унешено; премда требало је да се сажме.

Распоред градива у ова два предавања, мислимо, да би бољи био овај: *Прво предавање* да буде „реченица и мисао“ и довољно је за један час, као што смо и напријед објаснили;

друго предавање да буде „подмет и прирок“, јер дјеца треба оставити довољно времена, да се извјежбају налазити подмет и прирок и то у ре-

чевицама, у којима се именује подмет и прирок; а тек доцније у онијема, у којима поименице није подмет и прирок казат;

шреће предавање да буде „разни подмети и прироци,“ које могу дјеча наћи и у својим читанкама при анализи реченица;

четврто предавање да буде „подјела реченица“; а тек послје свију ових предавања треба да дође предавање о *простој раз. и нераз. реченици*, које би било по реду *пето предавање*. Послије свега овога долазе предавања о „подјели сложенијех реченица“ и о „служби спореднијех реченица.“ (Два пошљедња предавања напомињемо узгредно, јер Добричанин није о овоме ништа писао у својим предавањима)

По оволико градива узимајући за једно предавање, одговоримо на најважније дидактично питање, — питање о *избору градива*. Кад по оволико градива узимамо за поједино предавање, разрадивши га методично, можемо код сваког нормално развијеног ученика пробудити интересовање; а већ ту мора доћи и *знање* и *воља*, а то троје и јесте задатак наставе. Не треба се обзирати да дјечи дамо многострано знање, него да им дамо многострано интересовање, т. ј. треба да је интересовање емпиричко, спекулативно и естетичко. Буде ли настава оваква, *знање* ће само по себи доћи, а и вјештина за практично вршење животних задатака.

Извињење Добричанина: „ја овако поступа“ — ни мало не оправдава ово предавање, још мање нам је пријатно, јер овим сам потврђује, да се он заиста држи овог начина предавања. Без ове примједбе могли бисмо држати, или бар мислити, да овако не поступа и у школи на практичном раду, и неком околности *наставља* би ово предавање.

По свему што рекосмо о распореду градива у овим предавањима, можемо закључити, да их није (особито прво предавање) могуће психички тачно прилагодити дједи и инстинктивно приљубити за њино расположење и преставе. Дакле у кратко морамо рећи *Српско-словенски* распоредом наст. градива иде се само на то, да се најнижим методским ступњем наставе — *дидактичким материјализмом* угура у дјечији мозак хтјели или не хтјели извјесно знање.

а.) *Методички поступак у првом предавању.* (Просвјета, свеска V., год, X., 1899. год.)

а.) *Реченица и мисао.* Овај је подциљ овог предавања изражен без икаква обзира на дјечију саморадњу или поступност. Учитељ даје само неколико питања, и дјеча на њих одговарају. Мјесто да упути дјецу и доведе их до тога, да она сама знаду казати, што је мисао, то им напомиње учитељ. Питања не теку поступно, да би се од познатог дошло непознатом, него сврху тога међу се и таква, која овлје немају мјеста, на пр.: *каквијех врста ријечи има у реченици*: „перо је оштро?“ Овим се предази на анализу реченица, а још није дат појам о реченици. Ако је ово питање стављено због шљедег: „има ли у тијем реченицама глагола?“ или због питања: „Без чега не може бити реченица?“ опет није потребно, нити овдје има својега мјеста, као ни ова друга два питања. Кад се истакне тема предавања, треба њу имати у виду и настављати тако, да заиста дамо дјечи правилан појам о истој; а не њу забацити, а предавати о са свим нечему другом. Објашњено није дједи, да се реченица зове и она мисао, коју напишемо, нити је на табли и једна реченица писана, нити пак учитељ вјезба дјецу да више реченица кажу, — да се не држе само двије-три.

О истицању теме нема ни помена. Дјеца не добијају јасан појам, о чему је хтио учитељ да им говори: или о реченици или о врстама ријечи. Тако је исто и са другим дијеловима, — ту нема ни анализе, ни синтезе у правом смислу. Дефиниција није изведена, нити је пак написана на табли, да на то дјеца обратe особиту пажњу и забиљеже је у свој биљежник — ушљед чега би им се, и ако мршаво, казало, око чега су се врћела ова питања.

Да бисмо јаснији били, наводимо овдје, како је у овом предавању дат појам о реченици: „како се зове ријечима исказана мисао? — реченица; шта се, дакле, зове реченицом? — реченицом се зове свака исказана мисао.“ По овоме долазе питања, која се односе на врсте ријечи. Заиста свако мора двоумити, да ли се говори овдје о реченици или о врстама ријечи у реченици, или може се и не двоумити, него извести се мора закључак, да се говори и о једном и о другом, дакле заглази се тема.

У овом подциљу говори се о томе, да реченица не може бити без глагола, а у другом предавању сáм наставник удара противу тога и казује дједи реченице, које немају глагола, него им је изостављен и може се погодити. Ти су примјери такви, да и они, који су мало боље познати с граматиком, не би могли, као дјеца у IV. раз. осн. школе, одмах погодити, што је глагол (прирок) у реченицама „добар дан“ и „добро јутро“. Прије свега овдје није требало говорити о томе, може ли реченица бити без глагола; а кад је већ говорено, требало је дједи објаснити, како ствар постоји, јер иначе дјеца губе вјеру у учитељево знање, а сама добијају неријешене појмове — сумњају.

β.) *Подмет и прирок.* Ево како је у овом предавању казано дједи, што се зове *подмет*, а што *прирок*. Један ученик изговори реченицу: *вјештар тири*. По овоме учитељ пита: о чему се говори у тој реченици! (?—P.) — О *вјештору*; а шта се о њему каже? — да *тири*. Упамтите добро! Оно, о чему се говори, у реченици је *подмет*; а оно, што *подмету* говори, у реченици је *прирок*.“ Другог методичног (каковог) поступка овдје нема, него одмах, пошто је једна реченица наведена, на основу ње казано је, што је *подмет*, а што *прирок*. Да је бар узето неколико реченица, па пошто учитељ упути дједу, да умију наћи главне ријечи у реченици, да их је довољно у томе писмено и усмено извјежбао, па им онда казао, како те главне ријечи у реченици имају и друго име, — постигао би се лијеп успјех.

По овоме је учитељ написао на табли једну сложену реченицу и њу су дјеца рашчланила с погледа на подмет и прирок. Прије свега није требало узимати примјерну реченицу, која је сложена; а даље требало је најприје написати реченицу на табли, па последије усмене употребљавати ради тражења подмета и прирока; али лакше реченице, да послуже као примјерне, па тек онда, кад се дјеца добро извјежбају у налажењу подмета и прирока, могу се употребљавати мало теже. У осталом и овом подциљу припадају примједбе, које смо навели за подциљ под α са врло малим изузетком.

γ. *Проста развијена и неразвијена реченица.* Чудновато је како у овом подциљу одмах у почетку дјеца казују реченице просте неразвијене, баш онакве, какве су и потребне за овај наставни рад. Могло је које лијете казати и коју другу реченицу. Пошто је то могуће, требало је да наставник и прве и друге забиљежи на табу, па да узме једну и развије ју; а оне, које би биле развијене, да остави као примјере развијенијех реченица, у којима ће дјеца тражити онај дио, који се не налази у неразвијенијем реченицама.

Врло је тешко на начин Добричанина темељно објаснити и дати дјецџ појам, што је проста неразвијена реченица. Дјеца су казала реченице: *вјештар пири*, (која је употребљавана у подциљу под β ?) и *војска иде*, а учитељ их пита: *зна ли се какав вјештар пири? и чија војска иде?* Одакле могу доћи оваква питања, кад није у овом питању, а мислимо ни прије, говорено о томе „вјетру“ и тој „војсци с погледа на проширивање реченица?“ Пошто дјеца одговоре *не*, наставник им одмах каже, што се зову просте неразвијене реченице. Овакав поступак не одговара никаквом методу. Ово је рад, који не даје плода. Требало је дјецџ удутити, да она сама дођу до тога, да могу казати, како се овакве реченице зову, па и да лијепо и правилно изведу дефиницију. Цио овај подциљ није могуће било добро разрадити, чим није прије објашњавано, што се зову развијене реченице; а онда врло би лако било објаснити и дјеци запамтити, што се зову неразвијене реченице. Но поред овога опет морамо примјетити, да са малом исправком много је боље овај подциљ разређен од предходнијех.

Δ.) *Сложене реченице*. Од свију подциља овог предавања овај је најгоре обрађен. Цијели наст. поступак је у овоме: „кад је, дјецо, више простијех реченица, као у низу, везано међу собом свезама или односнијем замјеницама, онда оне сачињавају сложену реченицу.“ Чим ово наставник каза, пита исто и дјецу, и једно му дијете изговори ове ријечи. Је ли могуће да овакву реченицу потпуно дјеца запамте, чим им је наставник изговори? Је ли могуће, да дјеца за ово правило знаду навести и примјер из граматике С. Новаковића? Тај је примјер, који дјеца наводе, а наставник им баш никакви не казује: „сунце сједа па се опет диже, пошље ноћи бјели данак стуже“ (сама дјеца још требало додати „шат и мени моје сунце дође, шат и мене данак не мимоиђе.“ па да буде потпуно наведен примјер из граматике С. Новаковића). Ово је све што је речено у овом предавању о сложенијем реченицама. Свај дође лако оцијенити, је ли ово довољно, да се дјеци даде појам о сложеној реченици? Је ли овдје икакво методично правило примијењено. —

Чудновато нам изгледа, што је Добричанин ставио репетицију свега, што је овога часа прелавано из граматике, пред пошљедњи подциљ овога предавања (осим о сложеној реченици.) Ову репетицију требало је поставити послџе цијелог предавања, или је можда држао, да је врло проста и лака ствар објаснити дјеци, што се зове сложена реченица, те је то објашњење ослободио од опште репетиције цијелога предавања.

Напомена Добричанина на крају овог предавања није нам повољна. Боље би било да је никако ту и нема, јер не само што му имамо много примјетити на ово предавање, са сумњом, да ли би он овако предавао и друго што-год из синтаксе, него сувише он нам не да сумњати у томе, већ нам отворено каже, да он тако и предаје синтаксу, са напоменом: „по моме мишљењу овако треба проучавати синтаксу и, по овом, вратити се на подробније изучавање о подмету, прироку и њиховијем додацима.“

б.) *Разне примједбе*. Језик је у овим предавањима чист. Интерпункција није свуда добра. На неким мјестима стоји знак питања мјесто дивљења. Дјечији одговори већином су написани без великог слова у почетку. — Питање: „Какво је перо?“ није потпуно нити одређено, јер се на ово питање може одговорити на више начина. — „Шта је она („глава“ Референт) у тој реченици?“ Дијете одговара „подмет.“ Глава није подмет, већ ријеч глава. Питање је погрјешно, па мора и одговор такав бити. —

У реченици „вјетар пири“ требало је објаснити ријеч *пири*, а још боље би било не употребљавати такве реченице, на којима се морамо заустављати због напоменутог. Ово се исто односи и на реченицу: „прсну крвца по вранчићу,“ а посебно на ријеч *прсну*. Угледне реченице узимају се већином из народних пјесама, половица, св. Писама и т. д. Само треба пазити, да су по облику и садржини поднесне и доступне дјечијем разумијевању.

Дефиниција, што зовемо сложена реченица, није удешена за дјецу; мислимо да би ова боља била: „више простијех реченица, састављенијех у једној реченици, називамо сложена реченица.“ Свака дефиниција што је простија боља је. Заплетене дефиниције, као ова Добричанина, морају се дјечији тумачити и опет их веће дуго памтити. Ако не би биле бар дефиниције јасне, а предавање није постигло нужни смјер, онда је све пропало, у том случају треба се помоћи бар подесним дефиницијама и примјерима за исте. — „Замислите по једну просту, неразвијену реченицу! Кажите ти!; по једну просту развијену реченицу! Кажите ти! ти!“ Ове нам реченице не само показују, каква је интерпункција у овом предавању, него на исто морамо примјетити, да је требало по више ђака питати прво питање, или не писати оно: „кажите ти“, па онда морали бисмо мислити, да су већина ђака питани, или ставити оно *ши* три пута, или *ши* са три тачке. Друго питање нема баш никакве везе са првим, да се меће међу њима тачка и запета, а сувише је непотпуно, — изостављен је прирок. Ово наведосмо да напоменемо и то да има и још оваквијех реченица, гдје су питања непотпуна, интерпункција врло смијешна — пуно усклика, гдје им нема мјеста. —

Дефиниција: реченицом се зове свака исказана мисао“ није потпуна. Треба додати и „или написана.“ Напомена Добричанина: „да на свако питање треба тражити потпун и правилан одговор“ могла би се примити, али за то нијесмо. ~~Многи је боље стављати потпуне одговоре, или бар гдје је одговор сажет у загради, на пр.: Колико дан има часова? — Дан има 24 часа. Или: (24 часа.) —~~

Дијело ово предавање написано је без много пажње, што ће нам посвједочити и ово предавање, а и идуће, јер је гријешно на неким мјестима у ономе, што је на другоме мјесту правилно. Наставно градиво није сређено, него набацано, као оно кад хоће човек да гради кућу, па принесе на одређено мјесто: камење мало прођљано, пијесак просијан, клак и друго; али кућа није још готова. Примједбе, које смо А. Чукићу учинили на његово цијело прво предавање у „Просвјети“ од ове године (свеска VI) на стр. 282., односе се и на ово предавање

а) **Методички поступак у другом предавању** („Просвјета“, св. II, год. XI., 1900 год.)

а.) *Именице и замјенице као обични подмет.* У овоме подциљу добро је учињено то, што је најприје поновљено у кратко оно, што је првог часа предавано о подмету и прироку. По овоме је само предавање, које особито у почетку не би требало да буде овакво, т. ј. да дјеца казују реченице онакве, какве су наставнику нужне за даљи рад, јер врло ријетко бива, да дјеца казују реченице, у којима је подмет замјеница у почетку, кад им је тек објашњено, што се зове подмет и прирок. Њима су обичне реченице: табла је црна, вид је био, небо је плаво и т. д. Доцније кад се буду у томе више вјежбала, можемо се надати, да ће по потреби налазити реченице и с другим подметима. Ово, што рекосмо, није баш велика погрешка, као то што није

ово предавање отпочето овако: Шта сад раде ђаци? — Ђаци сад слушају предавање. — Кажи, што је Јово рекао, ти! — Јово је рекао: Ђаци сад слушају предавање. — Шта је то: ђаци сад слушају предавање? — Ђаци сад слушају предавање — је реченица. — (Учитељ напише на табли ову реченицу.) — Прочитај што сам написао, Перо! — (Дијете прочита.) — Нађите подмет у овој реченици! — (Дјеца нађу подмет и не говоре.) — Шта је подмет у овој реченици? — (Ђаци.) — (Кад су дјеца нашла овај подмет, учитељ га подвуче једном положеном линијом.) — Би ли могла која друга ријеч замијенити подмет „ђаци“, а исти смисао да има ова реченица? — (Дјеца мисле Заиста биће дјеце, која неће погодити; али неко заиста хоће. Но ствар је у томе, што смо дјецу заинтересовали оваквим поступком, те пробудили у њима пажњу и саморадњу. Нијесмо их оставили без улоге.) — Који зна? — Ја знам! — Која ријеч може замијенити ријеч „ђаци“? — Ријеч ђаци може замијенити ријеч *ми*. — (Пошто је ово дијете казало, онда учитељ напише ову реченицу са подметом *ми* спрам прве реченице. Овим начином треба више реченица примијенити. Кад смо из више примјера најприје писменијех, а послје и усменијех увиђели, да дјеца разумију, како осим именица могу и друге ријечи бити подмет, онда их питамо даље.) Прочитај подмет у овим реченицама (на лијевој страни) ти! — Поменути подмети којој врсти ријечи припадају? — Прочитај подмете у овим реченицама (на десној страни) ти! — Којој врсти ријечи припадају ови подмети? — Које су врсте ријечи подмети у једним и другим реченицама? — У једним и другим реченицама подмети су *именице* и *замјенице*. — Кажи једну реченицу, у којој је подмет именица! — Кажи једну реченицу, у којој је подмет замјеница! и т. д.

Мислимо, да би овакав начин предавања много подеснији био од овога у другом предавању Добричанина. Овим начином дјецу много више занима предавање, а избјегавамо њиху беспотребно навођење дјеце, да нам кажу неку реченицу, која нам је нужна за наставак рад. Слично овоме требало је и даље радити, да сама дјеца дођу до закључка, како свака ријеч може бити подмет у реченици; а не као што је у овом подциљу поступљено. Наставник казује дјеци, да могу и друге ријечи бити подмети, кад се подразумијевају уз њих именице, или су употребљене у смислу именице, па за исто наводи примјере и дјецу пита, да и она такве примјере нађу. Овакав поступак не одговара никаквом методу предавања. Кад дјеца сама долазе до некога закључка, онда је извјесно, да их такво предавање занима. Дјеци је велика душевна наслада, а и учитељу је врло пријатан такав рад, кад се дјеца осјећају саучесници у предавању, па се натијечу, ко ће прије и љепше примјере навести за извјесно правило, до кога су они сами, руковођени својим наставником, дошли.

β.) У реченици може бити више подмета. Почетак у овоме подциљу није добар. Репетицију прошлог, коју наставник сам казује дјеци, требало је извести тако, да и дјеца у томе послу учествују, па онда поступно их довести до синтезе овог подциља. Само предавање није добро почето. Требало је отпочети предавање слично овоме, што смо рекли у подциљу под *а*. У осталом овај је подциљ добро изведен. Особито нам се допада шљедеће: „Колико има годишњијех доба? — четири. — Која су то? — Начините једну реченицу у којој ће та доба бити подмети! — Оваквим питањима доводе се дјеца до саморадње. На овај начин требало је поступити и у првоме подциљу, гледећи с методичне стране.

γ.) У реченици може бити један подмет, а више прирока. Што се тиче увода у предавање овога подциља учињена је иста погрешка, која и у подциљу под β У осталом овај је подциљ добро обрађен. Наставник почиње предавање тиме, што каже у главном оно, што је рађено у предходном подциљу. Даљи рад бива овако: Какав је ваздух? — Провидан. — Још? — Лак. — Од ријечи *ваздух, провидан, лак* направите једну реченицу. Ово је врло лијепо разрађено, као и даљи рад

Δ.) *Више подмета и прирока.* Овом подциљу можемо приписати све погрешке, које смо примијетили под β и γ. Никад се не можемо с тиме сложити, да је једна реченица: „сунце, звијезде, мјесец настају, рађају се и свјетила су земљи.“ По нашем мњењу овдје морају бити три реченице. Истина је да могу бити у реченици више подмета, а један заједнички прирок, па да буде једна реченица; али данас већина граматичара тога су мњења, да колико има прирока, толико је и реченица, т.ј. могу бити више прирока, а само један подмет, и то није једна реченица; а ако има више прирока, а више подмета тако исто. Заиста и чудновато би било, да на пр у овој реченици не рачунају се више реченица: *жито нице, расте и сазријева*; а тако и у онијема, у којима има више подмета и прирока. Но ради и јасноће, да би дјеча ово предавање добро разумјела, требало је што простије без оволиких објашњења објаснити дјечи подмет и прирок. Оволики материјал мора се и у нижој гимназији дјечи предавати, ни мање ни више; а изједначити у овоме дјечу основне школе и гимназије није педагошки*). (У граматички С. Новаковића стоји, да може бити више подмета а више прирока у једној реченици, али и њему то мњење не одобравају).

По напријед наведеном начину израђени су и други подциљеви, а ти су: *изостављен подмет, изостављен прирок, изостављен подмет и прирок, реченица без подмета и глагољски и именски прирок.* Но пошто немамо што овим подциљевима више примјетити него досадашњим, нећемо им, што се тиче методичне стране, ништа ни исписати.

Послије свију ових подциља стоји ријеч „репетиција“. Само требало је ову репетицију извести из цијелог овог предавања. Иначе изгледа као да је ниже постављена напомена назвата репетиција. Могло се врло лијепо прво предавање довести у везу са овим, али то није учињено.

Напомена да треба стечено знање из граматике примјењивати и обрађати пажњу на граматичку страну при свим дјечијим писменим радњама, — врло је умјесна. Заиста цијело стечено знање из граматике не вриједи ситне паре, ако га човјек не умије примјенити, ма у ком било писменом раду.

б.) **Разне примједбе.** Ситније примједбе у овом предавању сличне су онијема у првом предавању, а и мање их је у овом предавању, те не налагамо да је нужно побрајати их.

3. Предавање о именицама — од С. Добричанина.

У опште можемо се похвално изразити о овоме предавању. Наставно градиво је добро одмјерено. Даје се појам о именицама и дијеле се на двије групе: *стварне* и *мислене*. Могао би се наставник ограничити и тиме, да даде дјечи само појам о именицама; али гдје су дјеча и мало умно раз-

*) Често пута мора наставник и погрјешница у неколико против правила већ утврђених ради јасноће, — да дјечу не оптерети.

вијена, може се лако и добро оволико материјала једног часа објадити. Ово предавање хвалимо с тога, што је у њему увод (анализа) дошао на своје мјесто, па овда синтеза и други дијелови у предавању. Саморадна и интересовање дјечије свуд је подржавано, гдје год је могуће било. Појмове су дјеча биљежила у своје биљежнике. При крају цијелог предавања је репетиција свега. Само требало је и написати ову репетицију, не да видимо знање Добричанина, у чему не сумњамо, него да се неки упуте, како треба репетиције и примјене изводити.

У кратко можемо рећи да овакво предавање постизава свој смјер.

4. О створењу свијета — предавање у I. раз. основне школе С. Вулетића.

У овом је предавању одмјерено градиво и узето је онолико, колико се може обрадити једног часа с успјехом, а да се дјеча не уморе и не изгубе вољу к наставникову раду. Иначе кад бисмо, као што се код неких предавања дешава, узели много градива, не би могуће било наставнику одговорити педагошким захтјевима, те би такав рад био без успјеха. За овај час сбраћена је само једна методичка јединица. Она се имала у виду и смјер овог предавања развиће интелектуално и религијско моралног осјећања. Градиво је лијепо распоређено, те је сваки дио дошао на своје мјесто. И најспремнија учитељ мора погрјешити у свом предавању, ако прије свега не обазре се на главна два *стадиума* сваког предавања, прво да одабере о чему ће предавати, и друго какав циљ мора постићи с тим предавањем; па тек онда, да распореди градиво, т. ј. кад мора о чему предавати. У противном случају наставник уноси сувишно градиво у своје предавање, циљ му је сад оно сад оно, и на крају ништа, т. ј. ниједна није постигнута, јер ко много започиње мало довршава. А у самом разрађивању градива час му је у предавању анализа, час синтеза, час асоцијација, система и функција — све се употрејеби, али смијешано — без икаква реда. *Ред свијетом влада*, па и у сваком раду треба реда, а особито у оном, гдје се погрјешке и пошљедице нерета тешко или никако не могу исправити, као што је наставнички рад. Може неко примјетити, држећи се назора Хердерова: *сваки учитељ има свој метод, који је он сам смилио*. Заиста овог се назора многи држе, али је он погрјешан. Наука је доказала, да како физичке појаве у нама, тако и психичке подлеже извјесним природним законима; а пошто су те појаве познате, то према њином развићу подешава се метод у настави. Ушљед овога и мора бити само један метод, који је идеал или циљ, који треба да имамо пред очима. Друго је што се тиче *настав. манира*. Један метод, који је утврђен према појавама психичким, које у нама владају, остаје сталан, али не у ситницама, него је ту учитељ слободан, може своје знање и вјештину примјенити да га овај метод не скучава. Да бисмо јаснији били узмимо овај конкретни примјер *сијање*.

Најприје треба да се сељак постара о добром земљодјелском оруђу, сјемени, да соре, посије, пљеве и тек најпослије да жање. Тако и наставник треба да спреми настав. средства; да има извјесно знање, које ће дјечи предати; дага предаде с цијељу, да пожање наст. успјех, (да дјecu васпита и нечему научи). Ово је тај метод, а како ће орач употребити оруђе, које сјеме и како ће радити земљу; као и наставник, како ће употребити настав. средства, знање предати (наст. градиво), и које, и како ће доћи до цијеља, то

му је дато да њиме слободно располаже с обзиром да постигне жељени успјех у настави.

Разне примједбе. Ако је наставник држао које предавање прије овога у првом разреду из вјеронауке, требало га је довести у свезу с овим; а особито то треба чинити у првом разреду и првијех лекција, а по могућности и даље. Ово се могло учинити у анализи под тачком *a* као увод; а под тачком *b* дошла би анализа. — Питање: „шта има, дјецо, на Цетињу“? мњења смо да би требало ставити без оног „дјецо“, да се не би овим нукала дјеца да сва говоре. Ако пак ово неће бити, онда опет иста је ствар, поставимо ли питање и без онога „дјецо“. — Питања „шта има по брдима, а шта има по пољима“? боље би било да су раздвојена, те би једно дијете казало, или више њих, што има по брдима; а друго, или више њих, шта има по пољима. — У питању: „кад изађете из школе, погледајте горе, шта онда можете видјети“? треба учинити неку измјену, т. ј. морало би ово питање доћи овако: „кад изађемо из школе, што можемо видјети више себе?“ или „шта видимо више себе, кад изађемо у поље?“ —

Питања „шта видите на небу дању, а шта ноћу?“ треба измијенити и у два питања поставити тако, да на једно питање одговори један, а на друго други ђак. Измјена би била ова: треба свуд гдје год је питање у множини поставити га у једнини, јер на исто неће од једном сви ђаци одговорити. Тако исто треба подијелити питање: „зашто ће нам сунце, зашто мјесец и звијезде?“ — „Што пада из облака, које ви на небу видите“, — оно *ви* требало би замијенити са *се*, јер и наставник види исте облаке, или поставити „које видимо.“ — У синтези умећу се питања и то ондје, гдје наставник приповиједа нешто од поменути приче. Мислимо да не треба та питања постављати прије него дође пропитивање или понављање онога, што је наставник испричао, јер онда дјеца могу изгубити свезу између оног што је причано, и оног што ће се доцније причати у извјесном одјељку. Дакле по нашем мњењу треба, као што је и у овом предавању, подијелити по потреби причу на одјељке; али одјељак приповиједати дјечи без прекидања. По овоме долази, као што је и овдје, приповиједање ђака и поправљање истог, док дјеца добро и правилно схвате, што им је наставник приповиједао. Овако се мора поступити и с другим одјељцима. — „Што ћемо сада учити“? ово питање стоји одмах у почетку предавања другог одјељка. По нашем мњењу одговор дјечији неће бити: „сада ћемо учити, како је Бог створио оно, што је на небу и на земљи; што је Бог створио трећег, четвртог, петог и шестог дана“, као што се напомиње у овом предавању да ће бити, па да се најбоље анализа постави.

Исто што горе рекосмо о предавању „створење свијета“, односи се и на друга предавања С. Вулегића од 1900. године оштампана у „Просвјети“, а та су из рачуна у I. р. и пртања у I. р.

(Наставиће се.)

О НАСТОЈАТЕЉИМА МАНАСТИРА МОРАЧЕ.

(Од радова свештеничког удружења Морачке нахије)

Пише Архимандрит Михаило Дожић.

Много је жалити што о првим настојатељима, т. ј. од како је постала једна и друга црква у овоме манастиру, ни имена не знамо, а куда ли да каквих података писмених имамо.

Велика црква, као што њен натпис каже, саграђена је 1252 године. Што се тиче мале свето-Никољске цркве — натписа нема никаквога, једино по предању кресеуља овог манастира говори се, да је саграђена прежеде великијя цркви, те се прелази 323 године, и долази се на 1575-ту. Овдје почиње на игумана Тому и његову братију Луку и Герасима. За времена овога вриједнога настојатеља, с братијом, намолован је: олтар, проскомидија и средња црква. Три године позније помиње се игуман Моисије, а за његова времена намолована је велика припрата (притвор), т. ј. 1578 г. Даље се помиње игуман Магарије, за чијег се времена намоловало предње, спољашње лице велике цркве, године 1617-те; игумана Антонија, за чијег се времена намоловала мала, Никољска црква, 1640-те и у истој стављен је опис манастирских земаља. За времена овога истога настојатеља намолован је параклис св. Стефана, у великој цркви, 1643 г.

Све су ове поправке учињене пошто је већ црква била изгорјела и похарана од Турака, према ни за тај догађај, кад је и у које вријеме похарана — нема никаквог податка.

Имена до сад поменутих настојатеља налазе се у натписима на зиду испод самих живописа, а имена св. Стефана настојатеља налазе се написана на иконама и просто клинцем у дувару нека уписана, т. ј. до 1831 године. На иконама се казује кад је који патријарх српски тога времена био, као год и настојатељ.

1. На икони, тако званој „Источник Богоматере,“ помиње се игуман Јефтимије, Морачанин, од села Лијешња. Ова је икона прављена 1613 год.

2. На великој икони „Немањића“ — св. Симеона и Саве, која стоји на десној страни више гробнице св. Краља Стефана, при улазу на красна врата у храм, помиње се игуман Лука Морачанин, из Равни, и игуман Јеврем од села Лепенца, (Лепенац село налази се у доњем Колашину), а грађена је 1645 год.

3. На икони св. јевангелиста Луке, прављеној 1673 год., помиње се игуман Неофит и проигуман Исаја.

4. На другој великој икони, која стоји према икони Немањића, грађеној 1714 год., помиње се игуман Михаил Морачанин, од села Мијоске.

Одавде се прелази на свршетак седамнаестог вијека, кад се налазио као настојатељ у овом манастиру игуман Никодим Дуловић, као што свједочи један у зиду Никољске цркве натпис клинцем уписан. Предање говори, да је за доба овога настојатеља дошао у манастир Аљо Ђоровић, из Колашина, са својим друштвом, који су се звали „дердемези“ и почели злостављати истога Никодима, тражећи да им да манастирско благо. Игуман Никодим тајно позове у помоћ Ровчане и Морачане, те побију у манастиру све Турке. — Осим овога он је још и подстрекао Морачане да одреку Турцима свако давање са земаља.

Иза Никодима наступио је на његово мјесто игуман Теодосије Кокотовић, из села Осредака, браством Машковић. (Село се ово налази сјеверно од манастира и простире се до Горње Мораче). Овај Теодосије био је у народу врло уважен; вршио је настојатељску дужност ревностно; он је 17-те и 18-те године прошлога вијека прекрио обје цркве лучевим клисом. Осим тога саградио је једну кулу у манастиру, која се и данас зове „Кокотовића“ кула. Кад је св. Петар војевао на Боку, а Карађорђе на Сјеницу и Суво-до, између осталих Морачана, који су ходили у помоћ Карађорђу, по поруци св. Петра, ходио је и игуман Теодосије и добио је од Карађорђа неки дар. Потоњих година живота овога игумана придружен му је био и архимандрит Аксентије Шундић, родом из никшићке Жупе, који је у свему био узор човјек. Једном приликом пишао га је св. Петар у Русију. И Аксентије је саградио једну кулу на јужној страни манастира, која се и данас зове „Шундића“ кула. Умро је у Жупи 1828 год, а игуман Теодосије 1831 године у Морачи.

И игумана Кокотовића замијенио је исте године као настојатељ вриједни радник и чувени патријота Димитрије Радојевић, из села Јасенове. Овај настојатељ постао је доцније игуман, па Архимандрит. Овај вриједни настрјатељ саградио је све данас постојеће куће у овом манастиру, изузев поменуте двије и један велики комин, који по предању постоји још од времена Немањића. Осим тога саградио је мост камени под манастиром, на ријеци Морачи, на четири ока; мост камени на ријеци Мртвици; цркву св. пророка Илије у Горњој Морачи; купио велику ливаду и планину за манастир у планини Јаворју. Значајно је напоменути, да су за његова времена чувени побједилац Смаил-ага Ченгића, Новица Церовић и јеромонах Симеон Дамјановић Јасеновац одговорили прву школу у овом манастиру, где се учило неколико младих, на манастирски трошак. У овој школи неколико времена, ива Симеона, био је учитељ син Новичин — Периша Церовић, а тако и данашњи предједник Вел. Суда војвода Ђуро Церовић. Особита врлина овоме вриједном настојатељу и данас се у народу јако узноси, што је морачке крајчанике потпомагао и потстрекавао против Турака у Колашину, давајући им дебану и кремење, чега је код њега било у изобиљу, а држао је у Никољској цркви, која је — као што ћемо видјети доцније, поправљена и освећена за вршење службе. Преселио се у вјечност у четвртак 4-ог јуна, 1864 године.

Иза смрти Димитријеве манастир је остао под надзором мирских свештеника: Спасоја Базовића и Андрије Симоновића — Морачана, и попа Петра из Чешљара. Године 1865 постане настојатељем овога манастира блаженопочивши митрополит Висаријон Љубиша из Паштровића, којег је тадашњи митрополит Иларијон одмах произвео за игумана овога манастира. Исти се у овом манастиру није дуго бавио, но је 1868 год. преселин на Цетиње за архимандрита, гдје је кашње постао и Митрополит на Цетињу.

Године 1869 Љубишу је пошље у овом мјесту замијенио у настојатељској дужности његов земљак Митрофан Бан, јеромонах, из Грбља, који је у овом мјесту вршио дужност како настојатеља, тако и учитеља основне школе. У народу је био врло популаран, а био је вјешт како у грађанске тако и војне послове. Године 1871-ве, при једном догађају у Липову на црногорско-турској граници био је у црногорској комисији, гдје је особиту дипломатичку врлину показао, а тако пак и године 1877-ме при нападају Турака на Морачу, јуначки је с Морачанима и Ровчанима одбранио мана-

стир. За тим је од митрополита Иларијона био произведен за игумана и архимандрита. Године 1879 био је пресељен за архимандрита на Цетиње, гдје се и данас налази као црногорско-захумски Митрополит.

До данас писац није могао настојатеља овог манастира више дознати, а тако ни знатних цртица из живота њихова, а познато је у овако дугом времену да их је било много више, те се препоручује читалачкој публици да извеси обратити пажњу и када би на ново што о којем настојатељу овог манастира дознали, да о истом достави овом удружењу.

Манастир Ћелија у Добрском селу.

(Од радова свештеничког удружења Ријечко-Љешанског.)

Путујући главном цестом, која води из Цетиња к Ријечи Црнојевића, за један сат пјешачења сријета Добрско Село (са Жупом добрском племе) лежи на десној страни, изгледа дубодолна, као какво вилинско коло, окружено са свију страна високим брдима, да се човјек и зими мора ознојити пењући се ма на коју страну, док изађе горе; само има један отвор на југо-истоку, а туда и стари пут води, који пролази средином села. Тај је пут — „пада“ — из доба безсмртног Господара и Владике Рада.

О насељењу овог мјеста нијесам намјеран сад говорити, него искључиво о манастиру с њим.

У подножју Добрштак и Вртијељке (брда) на сјеверо-западној страни од села, на горњем крају поља налази се манастир, који је познат као „Ћелија Добрака“. На десној страни, при самој Вртијељци, налази се кланац, гдје је између многих дао живот за слободу и Пивљанин Бајо у чувеној битци 1690 год. 7

Између манастира и Вртијељке налази се висораван Липа (сеоце) са 12 домова; сјеверо и источно од манастира поређане су куће покрај и изнад поља, којих (домова) има 108, са Липом 120.

Сад вратимо се манастиру.

Погледали га с поља или прегледали изнутра, одма ће нас увјерити сама грађа, да није у једно исто вријеме зидан. Западни дио манастира зове се „Стара кула,“ она је на волат као и сав остали манастир. Грађа овог дијела проста је, као у обичне наше сеоске куће. По грађи и изгледу овај дио грађен је много прије од осталог дијела манастира.

Други дио ограђен је од тесаног камена, готово по величини једнаког — у облику квадрата —, тако, да наши најбољи данашњи зидари признање одају онијела, који су га прије неколико вијекова зидали.

Трећи дио јест стара школа, ограђена као и други дио од тесаног камена, а захвата јужнијем крајем готово дужину цијелог манастира.

Четврти дио јест кужина, озидана као други и трећи дио манастира, само је кровом нижа за један метар од осталог манастира, а толико је нижи кров од старе школе.

Манастир је подигнут на волтовима, којих има четири, и међу истијема при дну двије избе, од којих једна носи назив: „манита Ћелија“,

јамачно отуд што је ту било привремено обиталиште слабоумнијема, који су довођени на духовно исцјелење.

На средњем спрату су четири одјељења: стара школа, кујина, средњи кат старе куле и унутрашња средња просторија манастирска; на горњем спрату постоје два одјељења, од којих једна служи за школу; осим овог на улазу главнијем вратима налази се тријем и степенице од камена.

Са сјеверне стране у дужини цијелог манастира били су станови, гдје су јели и спавали ученици из свију крајева Црне Горе, кад је први пут отворена школа 1834 год. То је одјељење порушено.

Дужина цијелог манастира износи: 20 45 (са зидовима), а ширина 10 65 м. (са зидовима).

Сјеверна страна манастира опкољена је тврдим високим зидом, ограђеним у клаку — то је уљаник — пчелињак, гдје су његоване манастирске пчеле. Мед је ношен за цетињски манастир.

Простор на источној страни такође опкољен је зидом, то је манастирска авлија, ђе се на једном крају и то сјеверном налази пећ — данас у пола разрушена. Ту се пекао хљеб за калуђере и момке манастирске, па и за госте и путнике, јер тада је пут водио крајем самог манастира. Храна та била је од манастирских прихода и прилога, које су прилагали побожни хришћани из свих јужних крајева Црне Горе, од тих прихода давала се народу помоћ и у гладним годинама.

На јужној страни дворишта налази се бунар — црквена бистијерна — а на средини дворишта црква св. Госпође (Успеније Богоматере).

Црква је сазиђана од тврдог материјала, а у виду лађе са звоником, на ком има једно мало звонче. Обим цркве стоји овако: дуга је с олтаром: 8 12 м. (са зидовима), широка: 4 55 м. (са зидовима). На споредним зидовима и на олтару има по један мали прозор. Пред црквом налази се црквени тријем.

Његово Високопреосвештенство Господин Митрополит Митрофан дао је од манастирских прихода начинити врло лијепо иконостаѕ год. 1898, а год. 1899 Његово Краљевско Височанство Престолонашљедник Данило благоизволио је поклонити једно потпуно златоткано свештеничко одјејаније.

Испред главних авлијских врата води пут у поље, а преко самога пута налази се манастирско гувно; зуб времена немилостиво је с њим поступио, премда је у цјелини и види се да је саграђено од лијепог тесаног камена. Више самог гувна налази се други бунар — горња црквена бистијерна.

О добу грађења цркве и манастира не можз се ништа одређено рећи.

По начину и изгледу грађе види се, да је из два пута грађен: први пут дио манастира, што се зове „Стара кула,“ а јамачно тада је ограђена и црква и гувно; а други пут остали дио манастира.

Овдје се не може послужити за доказ изворима: нијемим, писменим и помоћним, нити их има, до једино усменим — па и они су блиједи.

М. Павлиновић и Миклошић у својим биљешкама напомињу, да је овај манастир грађен 1451 и 52 године, дакле за доба владе првог господара Црнојевића, а М. Драговић у „Сеоби господара Ивана Црнојевића с Обода на Цетиње“ каже између осталог, да су Добрљани изнијели њему и пратњи његовој објед у Лупоглав, (30 минута јужно од манастира), а тада је постојао манастир с црквом.

У прибиљешкама М. Павлиновића стоји, да су митрополити из разних племена поправљали и зидали манастире по унутрашњости, и отуд можемо претпоставити, да је први дио манастира — који се разликује од осталог старином грађе — црква и гувно, грађени за владе Стевана Црнојевића, а остало за доба митрополита из разних племена.

Натписа нема никаквих.

Пред црквом налази се неколико блажених почивалишта, а једно и на јужној страни; то су почивалишта калуђера и слуга манастирских. Овдје је сахрањен и владика Сава Очинић. Између многих, који су овдје живјели и сахрањени, помињу се само: Симеон Ђурановић, Стеван Поповић, поп Петар Јанковић и Вукац Шпадијер.

Манастирска имовина.

Манастир има своја непокретна добра, и то 36 рала добре земље орачице и нешто ливаде и гору с пасиштем. Горе су: „Вучетина Лазина“, „Брестове рупе“, „Колини-до“, „Павлова глава“, „Дубраве“, „Црковни грмен“ и брдо Добрштак.

Не зна се тачно, одакле су сва добра припала манастиру, а у хрисовуљи, којом Иван Црнојевић даје земље манастиру Цетињском, помиње се „Доње-добро“, а то су манастирске земље по дну поља добрскога; па у истој хрисовуљи назначене су и границе, како земаља тако и гора. Могуће је, да су калуђери штогод куповали, а и поједини људи, не имајући од срца порода, од свог имања цркви прилагали.

Док су у овом манастиру калуђери живјели, они су сами управљали манастирским добрима. Вириходе скупљали у натури, сувишак шиљали цетињском манастиру; а сад се даје под годишњу аренду, а новци се предају Митрополији Цетињској.

Од постанка овог манастира, па до назад неколико година у њему су живјели калуђери, а у исто вријеме служио је и као зимни дворца Господар Митрополита из дома Петровића.

Владика Сава Очинић већином је живио овдје, гдје је, као што горе напоменух, и сахрањен.

Безсмртри Митрополит и Господар Данило Петровић, при ступању на пријесто државни, дијелио је овдје мегдан са једним калуђером; о томе по усменим изворима дознаје се овако: кад се преставио потоњи Митрополит и Господар од разних племена, Црногорци су на главној скупштини на Цетињу држали избор новог Господара, и том приликом изабрали Данила Петровића, који је био годинама најмлађи, па и по чину долазио је у млађи ред калуђера. На тој скупштини десили су се и три монаха, који су живјели у Ђелији Добрекој. У исто вријеме у Ђелији је живио неки калуђер из села Попова из Херцеговине (не памти му се име), па чувши од поменути три монаха, да је изабрани Господар Црне Горе млади Данило, нађе се увријеђен, што њега нијесу изабрали, те одма пише владици Данилу да му се уклони из Цетињског манастира, или да му изађе на мегдан.

Чим владика прими писмо похита преко Заграбља, Вртијелке, низ Липу и дође у Ђелију.

Добрљани дознавши да владика долази сви буду на окупу.

Супарници изађу на манастирско гувно, позајме мачеве и почну дијелити мегдан, у том владика Данило супарнику откине мачем руку. Вла-

дика се одма поврати на Цетиње, а овај калуђер отпутује некуд. Ти мачеви однесени су том приликом на Цетиње.

У овом манастиру владика Данило спремао се и за монашки чин.

Школа у манастиру.

Сувишно би било опширно о томе говорити, пошто је потпуно познато, да су манастири у мучно и најкритичније доба били како духовни расадници опште народне проsvјете, тако и уточиште мученика и мјесто, гдје се народни прваци скуплаху, те у договору са свештенством тражаху начина да помогну свом народу, да не падне у очајање, но да поднесе искушења, те тако манастири су били домови, гдје се и са духовне и са физичне стране лијечио народни организаам за све вријеме, кад се судбина немилостиво поткопавала, да својим валима прогута измучени српски народ.

Међу тим народним светињама броји се и овај манастир. Од постања његова овдје су се учили младићи, припремајући се за монашки чин, и тако је то сљедовало све док је блаженопочивши Владика Раде год. 1834 у овом манастиру отворио основну школу, гдје су се поред црквених учила и свјетска знања — ово је друга школа била, јер прва се отворила на Цетињу (1833).

За учитеља овдје постављен је био Ђорђе Срдић, Србин, прав. вјере из Котора. Овај Срдић послје је био секретар сената на Цетињу. — Ученици су били из разних крајева Црне Горе, махом синови свештеника и другијех виђенијех Црногораца; у манастиру су добивали храну и спавали.

Послје неколико година Душљед непрекидног ратовања школа је престала.

Школа је поново отворена 1870 год. и радила до краја 1876, а тада ушљед потоњег рата престала радити, као и све друге у држави.

Год. 1890 отворена је приватна школа, где су учитеља као и др. потрошке подносили су само ђачки родитељи.

15 септембра 1898 год. опет је установљена државна школа.

Поп Мираш Вукић.

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

(Од радова учит. удружења Морачке нахије.)

О магли и облацима.

Пазите, дјецо! првога часа говорио сам вам о промаји, а данас ћу вам говорити о магли и облацима.

О чему сам вам првога часа говорио? ти!

О чему ћу вам данас говорити? ти! Јеси ли кад год видио маглу? ти! Јеси ли кад-год видио облак? ти! Кад се може најчешће видјети магла? ти! Из јутра. Гдје се највише виђа? ти! Поред воде. Је ли који јутрос видио маглу? Јесам ја и ја и ја. Гдје си је видио? ти! Може ли се још гдје видјети осим поред ријека и потока? ти! Може и по планинама. Тако је дјецо.

Пазите даље! Кад се вода на ватри грије, она се испарава, ту пару ми видимо, она се диже у вис. Но вода се испарава и без ватре од сун-

чане топлоте. Пара која се с воде диже у вис — у ваздух ушљед топлоте, наличи на малу маглу.

Шта буде кад издишемо? ти? Шта видимо одмах пред устима? ти! Куда оде она пара? ти! тако је, она се сгуснула у ситне мјехуриће.

Каква нам изгледа пара, коју издишемо? ти! Као каква мала магла.

Јесте ли видјели лонац? ти! Шта излази, кад се што у њему кува? ти! На шта наличи та пара? ти! Шта буде с том паром? ти! Ушљед чега се испарава вода из лонца? ти! Тако је. Испарава ли се вода без да се ватром грије? ти! Гдје се то може најприје видјети? ти! На локвама и барама. Шта ће бити ако на прозор ставимо чашу пуну воде? ти! Зашто ће воде у чашу послје неког времена нестати? ти! Шта буде са оном паром из лонца? ти! Па гдје најпослије остане? ти! Тако је дјецо. Кад пара остане у ваздуху онда је ваздух влажан. Кад ваздух прими у се — упије водену пару какав је онда? ти! Влажан. Упија ли ваздух влагу зими? ти! Откуда то можемо дознати? ти! По сушењу опранијех хаљина — кошуља и другог. Тако је. Но што је ваздух топлији и сувљи, то се више воде испарава, више упија у се влаге.

Каква је земља, кад пада киша? ти! Шта буде с локвама, кад престане киша? ти! Шта је било с водом дакле? ти! Она је отишла у земљу. Је ли сва вода у земљу отишла? ти! Не, него се неки дио испарио и отишао у ваздух. Тако је, дјецо.

Ваздух може да прими у се неку количину водене паре и да је задржи. Та количина паре расте са температуром — топлотом ваздуха.

Како то разумијете? кажи ти! Ја разумијем, што је ваздух топлији то више у се прима водене паре. Тако је. Ми кажемо да је ваздух *засићен*, кад је примио толико водене паре у се, колико је могуће при тој температури.

Кад кажемо да је ваздух *засићен*? ти! Тако је. Ваздух, који је близу *засићеном* стању назива се *влажан*. Ако је *засићени* ваздух хладан, онда је он воденом паром *пресићен*, тада он не може да држи у себи сву водену пару, него се њен сувишак *издвоји* у веома ситне мјехуриће, који тада *плове* по ваздуху.

Који се ваздух зове *влажан*? ти! Који се ваздух зове *пресићен*? ти! Држи ли *пресићени* ваздух сву водену пару у се? ти! Шта буде *издвојеном* количином? ти! тако је дјецо. Тако исто бива и у великој нашој атмосфери, ако је ваздух у њој за одређену температуру *засићен*, па се температура *снижи*, онда се један дио водене паре с гусне; ако се је то догодило близу површине земљине, онда је то *магла*, а ако даље горе у висини, онда видимо *облак*.¹⁾

Облаци су, дакле, магле, али сгуснуте, које високо у ваздуху *плове* и које су различног облика и густине.

Шта буде у атмосфери, ако се *засићеном* ваздуху *снижи* температура? ти! ти!

Шта је то ако се далеко у ваздуху догодило? ти! ти!

Каквога су облика облаци? ти? ти! Сада треба учинити репетицију цијеле лекције, да би се видјело колико су и како ученици схватили и разумјели ово, што им се говорило.

¹⁾ Све би се ово могло извести очигледно са домаћим справама за чај и кафу. У.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1899 и 1900 години.

(Саопштава се у изводу.)

Ровачка школа.

Школа је од три разреда (II, III и IV).

Почетком школске године било је уписано: у II р. 2, у III р. 9, у IV р. 17 ученика. У сва три разреда 38 ученика. Дјеца су прав. вјере. На испиту су присуствовали: из II р. 8 ученика, из III р. 8 и из IV р. 16 ученика. — Свега из сва три разреда 32 ученика.

Испитано дјете у појединим предметима:

- Из вјеронауке: у II р. 4; III. 4; IV. 4
 „ српског језика: у II р. 5; III. 3; IV. 4
 „ словенског језика: у II р. 4; III. 5; IV. 4
 „ рачуна и геометрије: у II р. 4; III. 6; IV. 7
 „ земљописа: у II р. 3; III. 4; IV. 4
 „ историје: у III р. 4; IV. 4
 „ познав. природописа: у II р. 4; III. 3; IV. 3
 „ позн. и њег. човј. тиј.: у II р. 4; III. 4; IV. 5

Успјех показан о испиту:

- Из вјеронауке: у II р. 4; III. 4^{1/2}; IV. 4—
 „ српског језика: у II р. 4; III. 4^{1/2}; IV. 4^{1/2}
 „ словенског језика: у II р. 3^{1/2}; III. 4^{1/2}; IV. 4^{1/2}
 „ рачуна и геометрије: у II р. 4; III. 4^{1/2}; IV. 4^{1/2}
 „ земљописа: у II р. 5; III. 4; IV. 4
 „ историје: у III р. 4^{1/2}; IV. 5
 „ позн. природописа: у II р. 4; III. 4^{1/2}; IV. 5
 „ позн. и њег. човј. тиј.: у II р. 4^{1/2}; III. 4; IV. 4^{1/2}
 „ краснописа: у II р. 4; III. 4; IV. 4
 „ цртања: у II р. 3^{1/2}; III. 4; IV. 4^{1/2}
 „ пјевања: у II р. 3; III. 3^{1/2}; IV. 3
 Из гимнастике: у II р. 4; III. 5; IV. 5

Чистоћа у сва три разреда *одлична*.

Дисциплина у сва три разреда *добра*.

Укупни годишњи успјех постигнут је: у II разреду врло добар (4); у III раз. врло добар (4+); у IV раз. више врло добар (4^{1/2}).

Редовни рад отпочет је 4 октобра, а завршен је испитом, који је држан 16 маја, а трајао 6 сати. Дневно је рађено 5 сати, а преко цијеле године 143 дана.

Дјеца сама нијесу остављана у школи. Родитељски скуп држат је само један 14 јануара, и на њему говорено: „о значају и раду св. Саве.“

Дјецу је учитељ изводио у околину два пута, и занимали се том приликом земљописом и природописом.

Учитељ је свршио Богословско-Учитељску школу на Цетињу и постављен је за сталног учитеља 1898 г. — Способност му је одлична, а трудољубље врло добро. Владање и држање у школи и ван ње похвално, те га народ доста добро поштује.

Учитељ је уредно посјеђавао школу, као и ученици.

Учионица има у простору 224 куб. метра, на сваког ђака долази по 4.3 куб. метара.

Ова школа од учила има: мапу Јевропе, мапу Балканског Полуострва и Геометријска тијела. Баште нема никакге.

Кап. Пуниша Селић вршио је своју дужност спрам ове школе одлично, а мјесни надзорник под-ком. Ибро Јованов добро, те би добро било мјесног надзорника смијенити, пошто му је кућа од школе сувише далеко, а и сам је изјавио да му није могуће уредно вршити ову почасну му дужност и моли да се од исте ослободи.

Протоколи од прихода и расхода нијесу били сређени за вријеме испита, те ушљед тога и не зна се о приходу и расходу.

Пошто је био виши број племеника на скупу за вријеме испита, испитао сам што је узрок, те у једној великој капетанији овако мали број дјече посеђава школу, и добио сам одговор, да је тај узрок у њиховој ранијој несугласици односно мјеста за подизање школе, а нијесу ни учитељи, који су садашњем предходили, радили онако, како се од њих захтијева. — Колико сам могао примјетити ваљан учитељ својим посредовањем могао би учинити да ову школу посеђава виши број дјече, што се и препоручује оном, којему то мјесто пане у дио.

Колашин, 6 јуна 1900 г.

Арео С. Милић, учитељ.

Школа Језерска.

Испит је држан 6 јуна и трајао 8 сати.

У почетку школске године уписано је свега ученика мушких и женских 71, и то у I. раз. 33 мушких и 1 женска; у II. раз. 29 мушких и 2 женске; у IV. раз. 6 мушких.

Рад је отпочет 10 Октобра. Дневно је радено по 5 сати. Свега је било радних дана 140. Издангубљено је због ратног времена 8 дана, а због затварања школе 3 дана.

Изашло је на испиту у сва три разреда свега ученика 64., и то: у I. разреду 27 мушких и 1 женска; у II. раз. 28 мушких и 2 женске; у IV. раз. 6 мушких.

Из I. раз. 1 ученик истјеран, 2 напустили школу због слабости, 2 због сиромашног стања, а 1 није присуствовао испиту због слабости. У II. раз. 1 ученик није присуствовао испиту због слабости.

Остало да нанављају раз. свега 5 ученика и то: у I. р. 2; у II. р. 3.

Учињено свега изостанака у сва три разреда 1028, и то оправданих 913, неоправданих 105.

Школски протоколи нађени су сви у потпуном реду, а тако и школска учила. Приходе и расходе школе нијесам могао прегледати, пошто је мјесни школеки надзорник поштанско-телеграфски чиновник, г. Аксо Гарчевић, у вријеме испита на осуству.

Прозори на школи сви су поремећени. Садашња учионица, а према броју ђака прелазећих у више разреде, врло је мала. Према томе идуће године, ако се друге школске собе не би употребиле за учионицу I. разреда, неће се моћи нити се има гдје примати ђаци у I. разреду, пошто се садања учионица не може проширивати, т. ј. спојити с собама.

Ако би се до године примао I. разред, те налазите за сходно, онда би требало раније јавити овдашњој школској управи, како би се у вријеме постарала за оправку нове учионице, пошто се између соба налази пре-

града, коју треба избацити и на ново још неколико прозора отворити, као и из нова све банке начењети; због тога морао би још један учитељ бити. Учители онда не би могли у школи становати, ако се на горњи бој за исте не би изнова уредио стан. Према горе реченоме, као што видите, за ово треба повећи трошак.

Испит је држан 5 јуна у присуству мјесне власти и њаких родитеља. Успјех показан о у испиту:

- Из вјеронауке: I. раз. 5; II. 5; IV. 5.
 „ српског језика: I раз. 5; II. 5; IV. 5.
 „ словенског језика: II. раз. 5; IV. 5.
 „ рачуна: I. раз. 5; II. 5; IV. 5.
 „ геометрије: IV. раз. 5.
 „ земљописа: I. раз. 5; II. 5; IV. 5.
 „ историје: IV. раз. 5.
 „ позн. прир. с физиком: II. раз. 5; IV. 5
 „ позн. човјека: I. раз. 5; II. 5; IV. 5.
 „ краснописа: I. раз. 5; II. 5; IV. 5.
 „ пјевања: I. раз. 3; II. 3; IV. 3.
 „ гимнастике: I. раз. 4; II. 4; IV. 3.

Дисциплина у сва три разреда одлична.

Чистоћа добра.

Учитељ за вријеме школског рада изостатака није чинио, осим поменуте давије са лицима вама познатим, а није ни с ким дошао у сукоб за ове 3 године службовања овдје.

Племеници присутни као и родитељи дјеце школске изјављују жељу да би им исти учитељ и идуће школске године па и даље био наставник њихове омладине.

Предјеник испита: М. Томић, свештеник.

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Орјелучка школа.

Испит је држан 7 јуна и трајао је 8½ сати.

Школа је четвороразредна, а присуствовало их је испиту: у I р. 25 у II 17 у III 22 у IV 16. Сви су ученици и предмети кроз све раз. испитани.

Успјех је показат о испиту:

- Из вјеронауке: I. раз. 5; II. 5; III. 5; IV. 5
 „ српског језика I. раз. 4; II. 5; III. 4½; IV. 5.
 „ словен. језика: II. раз. 3½ III. 4½; IV. 5.
 „ рачуна: I. раз. 4½; II. 5; III. 4+; IV. 4¾.
 „ геометрије: III. раз. 4½ IV. 5.
 „ земљописа: I. раз. 4+; II. 4½; III. 4½; IV. 4+.
 „ срп. историје: III. раз. 5; IV. 5
 „ поз. и њег. чов. тијела: I. 4; II. 5; III. 4½; IV. 5.
 „ природописа: II. раз. 5; III. 5; IV. 5.
 „ физике: IV. раз. 5.
 „ краснописа: I. раз. 3½; II. 4; III. 4; IV. 4½.
 „ цртања: I. раз. 3½; II. 3½; III. 4; IV. 5.
 „ пјевања: I. раз. 4; II. 4½; III. 4; IV. 4.
 „ гимнастике: I. раз. 4½; II. 4½; III. 4½; IV. 5.
 „ дисциплине у све разреде 4½.

Општи успјех у сва четири разреда: између врло добар и одличан.

Сви су предмети обрађени према „Наставном плану“ у довољном обиму. Настава је у опште: примјенљива, јасна и занимљива, те су дјеца упућена правилном мишљењу и расуђивању. —

Кажњавање ученика било је према „Школ. закону“, а владање учитеља, како у школи тако и ван ње, примјерно, тако их и поштују. Посјеђавање школе са стране ученика могло би бити уредније. Испиту су присуствовали поред ђачки родитеља и мјесне школ. власти још и других отмијених лица. Рађено је све, како треба, према „Школском Закону“ — од свијех достичнијех лица. Испиту су присуствовали — поред ђачких родитеља — г. ком. Блажо Бошковић, г. ком. Крсто Бошковић, г. кап. поп Јанко Бошковић мј. над. г. Перо Ђеловић, већина официра, свештеника и других главара.

Ревизор: Прото Милутин Бошковић.

У овдашњој четвороразредној осн. школи отпочет је упис ученика 20 сеп. 1899 и трајао је до 1 окт., којег су дана отпочета редовна предавања.

Ученика је уписато у I раз. 34, у II р. 27, у III р. 24, у IV р. 17.

Изашло их је на испиту: у I раз. 25, у II р. 17, у III р. 22, у IV р. 15.

Ученици, који нијесу изашли на испиту, осуствовали су ушљед сиромаштва и болести, а један је ученик из II раз. изагнат са знањем Гл. Шк. Надзорништва. Повављао ученик није ниједан, а повављае у I раз. 2, а у III р. 1, ушљед њиховог неуредног посјеђавања школе. Дневно је рађено по 5 часова у школи, а преко цијеле шк. године било је радних дана 141. За ово вријеме школска дјеца нијесу никад остављана сама у школи. Држата су уредно два родитељска скупа и то у мјесецу октобру и јануару и на њима је говорено о уредном посјеђавању школе и о домаћем васпитању.

Ове шк. године ~~Визовој~~ ~~Тук~~ дјеца е прољећа три пута, бавећи се природним наукама и земљописом ~~Црне Горе~~, а главни „мајски излет“ био је 19 маја на врх спушке Главице, одакле су им се показала главна бојишта Брдске нахије. Посјеђавање школе од стране ученика могла би бити уредније, а особито е прољећа, а то ушљед земљодјелског рада и дивљања у планину.

Учитељи су вршили дужност уредно у споразуму и братској љубави, који нијесу имали другог занимања осим учитељског. Од школе је осуствовао учитељ Јовановић у почетку школске године до 22 октобра због његове парнице, која је позната Високој Просвјетној власти, за које вријеме налазио се на Цетињу, а заступао га је у учитељској дужности учитељ Јован Пешић. Осим реченог одсуства изостао је преко године г. учитељ Јовановић 4 дана по дозволи Гл. Шк. Надзорништва. По истој дозволи, а ушљед слабости, осуствовао је учитељ Пешић 6 дана од школе.

Како дневни тако и годишњи протоколи и све што се тражи од учитеља налази се у архиву овдашње школе у потпуном реду.

Што се тиче школског здања, требало би удесити учioniце мало у бољем реду. Учионица I и II раз. има куб. мет. 108, и долази на појединог ученика по 2-50 куб м. Учионица III и IV раз. има куб. метра 126, а долази на појединог ученика по 3 куб м. Од акта шаље се главном школ. надзорништву поред овог годишњег извјештаја: 1 копију испитног извјештаја, 2 писанке, цртанке и писмене радње, 3 копију са инвентара школскијех ствари, 4 копију са школског летописа.

Орја-Лука, 8 јуна 1900.

Јован Пешић, упр. учитељ и Лазар Јовановић, учитељ.

ЦРКВЕНИ ГЛАСНИК.

Приложници. — Дворски протођакон *Филип Радичевић* приложио је два лијепа, масивна свијетњака, у тежини од стотину кила, пред икономстас парохијалне Доњокрајске цркве на Цетињу: један за душу својих родитеља оца Неша и матере Стефаниде, а други за душу свог јединца сина Ђура.

Рад свештеничког удружења Ријечко-Љешанског. — На дан 16 јула држало је II. (VII.) редовну скупштину на Орахе у Љешанској нахији. Били су присутни: Павле Рајковић Машан Поповић, Мило Вучковић, Никола Дапчевић, Илија Ђурашковић, Мираш Вукић, Јован Костић, Стево Стијеповић, Станко Вукмировић, Лука Јовићевић, Томо Кажичић, Јован З. Вукчевић, Јован Р. Вукчевић и мјесни парох Мило Пејовић.

Били осутни: Михаил Јовићевић — због болести — и Стево Дреџун — по дужности — оба осуства оправдана. Присутан био као гост: Станко Вуковић, парох Бјелички. На служби чинодјејствовали: Станко Вуковић, Станко Вукмировић и мјесни парох Мило Пејовић, који је држао проповијед: *О љубави к ближњему.*

Иза службе држат је парастос заупокојеним Орашким свештеницима. Пошто је пресједник М. Јовићевић осутан био због болијести, то је друштво опуномоћило секретара, те је отворио сједницу говором: *Користи од удруженог рада;* који је са исте сједнице послат „Просвјети.“

Одма се приступило раду: *објашњењу црквених обреда, савлађивању негода у парохијским пословима и о књижевним радовима,* на коју цијел се успоставио књижевни одбор, који ће друштву на приказ подносити савремене књижевне радове.

У књижевни одбор ушли су: Томо Кажичић, Јован Костић, Илија Ђурашковић, Стево Дреџун и Мираш Вукић.

Проповијед Мила Пејовића дата је на преглед Ј. Костићу

Сваки је свештеник донио одређену тему или проповијед, које су дате на преглед, а између њих ријешено је да се проповијед П. Рајковића на Божић и Луке Јовићевића на св. Николу пошљу „Просвјети,“ а такође и теме Мираша Вукића: *О сумњи,* и Јована Костића: *О равнодушности и строгости.*

За исповједника изабрат је Павле Рајковић.

Ш-ћа (VIII.) скупштина одређена је на Метеризе (Ријечка нахија) 9 октобра, гдје ће мјесни свештеник Костић при светој служби држати проповијед: *О љубави к непријатељима.*

На овој сједници узели су да обраде проповиједи: Мило Вучковић на Петров-дан; — Јован З. Вукчевић о слави црквеној; — Станко Вукмировић на Преображење; — Мираш Вукић на Успеније Богоматере; — Јован Р. Вукчевић о грјешнику; — Стево Стијеповић на св. Јована; — Машан Поповић о љубави к Богу; — Павле Рајковић о држању пасторчади; — Никола Дапчевић о истини и лажи; — Лука Јовићевић о нежењености и Томо Кажичић о заклетви.

А теме су узели: Мираш Вукић, како се биће Божије открива у природи; — Илија Ђурашковић, како вјера кријени оне, који су у тузи; — Томо Кажичић, како треба тјешити оне што живе у сиротињи; — Јован Костић, о гордости и смирености; — Стево Дреџун, ако би се свештеник,

при потреби, послужило снагом јавних власти, колико би се тијем огријешио о свој позив?

Они радови да се донесу на првој идућој сједници.

Сједница је трајала од 9—12 пр. п. и од 1½—4 послје подне.

Благодарећи милостивом Богу, наш је народ прожет духом вјере и правим српским гостопримством, а то су врлине натопљене нектаром племенитости, које нам дају гаранцију за све сретнију будућност. Овдје окрећем пажњу приликом наше скупштине на Орахе, поред једног случаја од велике жалости, који се баш тај дан деси, народа је била пуна црква, а гостопримство — право српско.

В.

† **Епископ Никанор Поповић.** У недјељу 22 о м у 4 сата из јутра преминуо је наглом смрћу од срчане капи у Темишвару ондашњи српски епископ Никанор Поповић у 70 год свега живота. Покојник се родио год. 1830 у Кншфалуби у Барањи. По свршеним богословним наукама дјеловао је год. 1861 и 1862 школске године као професор у српјемско карловачкој гимназији. Год. 1862 био је постављен за пароха у Бачинцима у Сријему. Год. 1872, 1874 и 1879 био је изабран за посланика на српском православном црквеном сабору у Карловцима; био је члан српског православног народно црквеног саборског одбора у Карловцима од г. 1879 до г. 1885. Год. 1881 био је изабран за чурушког пароха у Бачкој. Год. 1888 постављен је за управитеља протопрезвитерата жабаљског г. Као удовац ступио је год. 1890 у монашки чин у манастиру Грегету, па му би повјерена одмах при ступању на тај чин управа манастира Шишатовца. Год. 1891 произведен је за патријаршеског протопрезвитера и би му као таквоме повјерена управа манастира Беоцица. У Октобру год. 1891 изабран је за епископа темишварског, те је као такав мјесеца фебруара год. 1892 инсталиран. У Темишвару стекао је у брзо ради свје доброту и пријазности опће симпатије. Год. 1895 морала му се ради неке болести одсјећи лијева нога, а прије једно по године пала му је кап. која је већ тада давала повода бојазни за његов живот. Епископ Поповић оставља три кћери. 24 ов. м у 10 сати прије подне сахрањени су у Темишвару смртни остатци епископа Никанора Поповића. Свечано јектеније одслужио је у саборној цркви уз велику асистенцију будимски епископ Богдановић, који је покојника опojaо и благословио. Спроводу су присуствовали чанадски бискуп Дежфи, повјереник српскога конгреса барон Николајевић и предстојници области.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

† **Проф. Јово Калуђеровић** послје д год тешког боловања 11 августа преселио се у вјечност. У њему је наша школа изгубила вриједног трудбеника. Вјечни му покој.

Школска реформа у Русији. „Правитељствени Вјестник“ орган руске владе, саопштава о раду комисије за преуређење средњих школа у Русији ово:

Комисија за преуређење средњих школа свршила је свој рад. Према израђеном плану извешће се нова уредба мушких средњих школа у 1905. Учење у средњим школама трајаће у опште по 7 година. Грчки језик изо-

ставља се са вим из предавања, а латински ће се учити само у четири виша разреда. Но за то се уводи учење природних наука, два жива језика и познавање домовине, и појачано учење руске и опште књижевности и математике. Изузети допуштају се у оним школама, које не издржава искључиво држава.

Њ. Величанство Цар проучио је овај прјекат комисије и нашао за потребно да треба обратити особиту пажњу на воспитање ђака и школску дисциплину, што више развити гимнастику, војничко и тјелесно вјежбање, завести у школама ђачке игре, путовање и шетње, а у колико се може и ручни рад. Цар је одобрио да само у пет мјеста може постојати по једна класична гимназија, и то у Петрограду, Москви, Кијеву, Варшави и Дерпату.

Послије тога комисија је разасјала о овоме своје извјештаје попечитељима (школским надзорницима) и школским савјетима, и неких средњих школа, прокурору Св Синода, митрополиту петроградском и оним мнистрима, у чијој су струци поједине врсте школа. Одлуке ових лица и савјета зимус ће министар просвјете извршити законодавним путем. Са неким реформама почеће се одмах идуће школске године у нижим разредима.

Цар је на извјештају министра просвјете својеручно написао:

„Надам се, да ће се поклонити озбиљна пажња јачању вјерског и моралног васпитања наше младежи“.

Православна народна руска школа. Реформа руских школа, која се започела реформирањем средњих школа, заинтересовала је и широке кругове руске. Различити гласови слажу се у томе, да руска школа треба да буде православна и народна, која би не само учила, него и образовала руску омладину у духу народном и спремала их за добре грађане велике руске државе.

Ових дана издао је А. А. Радонежски брошуру о „основама руске школе и садашњих гимназија,“ у којој одговара на различита питања. Ти су одговори цитати из дјела чувених руских писаца. Већ Катарина П. изјавила је мишљење, да руска школа мора ићи за тим, да ђаци упознају што боље свој руски матерњи језик и да се у времену од 11 до 15 године сваки дан по неколико сати упознавају с Русијом у свима њезинима дијеловима. Познати руски педагог Ушински писао је да и без обзира народност нема разумне школе. Класична литература, сколастика и настава, која се ослања на апстрактне или туђинске принципе, може стварати једино козмополите. Школа, уређена без обзира на историју, коју је проживио народ, без обзира на вјеру и државно уређење, може дати само жалосне пошљедице. Спекулативна метода, која нема под собом чврстога темеља, за Руса је поред његове словенске веома пријемљиве природе — прави отров. Љубав према отаџбини даје школи сигуран кључ за срце ђачко и увијек наилази на одјек осјећаја дјетинијех. Већ сама је природа силно и дубоко урезала у људско срце основу народности и љубав према отаџбини и ништа на свијету не може угасити љубав према родној груди. Ту искру мора развијати школа прије свега, јер школа без народности тијело је без душе.

Гроф Лав Н. Толстој каже: „Ми не можемо наших школа оснизати по калуцу њемачком. Подражавање, нарочито слијепо подражавање јевропској школи је шкољиво. Руска народност мора дати правац нашем школском раду, наука о васпитању мора се ослањати на вјеру, породицу, управу, друштво и народ.“

По ријечима Гогољевим „руска народност је неисцрпљиво врело душевним даровима. Из ње, као одојчад с материних прсију, мора школа присти своју васпитну снагу. Дијамант се даде брусити само дијамантом, дијете се васпитава само духом своје народности. По систему туђег народа не смије се васпитати самостална индивидуалност руског човјека, ако се хоће да буде користан члан своје државе.“

Згодно примјећује Радонежски, да је главна тема руске литературе 18 и 19 вијека било описивање штете, која је нанесена Русима туђинским васпитањем. Грибоједовског „Горе от ума“ није ништа друго, него ватрени говор за народно образовање и јетка проија против туђиншгине.

Пушкинов Овегин, који гледа на све кроз јевропске наочаре; разочарани Лермонтовљев Печорин, који је сам собом незадовољан и који не зна шта да почне; читав низ Тургеевљевих јунака, који почиње с Руђином: сви ти руски „туђинци,“ негативни типови, болесни су продукти ненародног васпитања. „Њихова несрећа — пише Тургеев — лежи у томе, што не познају Русије“ Једном од својих јунака у роману „Руђину“ ставља Тургеев ове златне ријечи у уста: „Козмополитизам је глупост, то није ништа, чак мање него ништа. Без народности нема умјетности, нема истине, нема живота, ништа нема!“

Број гимназија и реалака у Аустрији. По најновијим подацима у Аустрији има 212 гимназија и 106 реалака са 104.980 ученика Уџбени језик је у 175 завода њемачки, у 81 чешки, у 34 пољски, у 8 влашки, у 3 румунски и у 6 српски

Школство у Бугарији. У Бугарији има 4481 народна основна школа. Гимназија и полугимназија има 89. Осим тога има и једно богословско училиште; једна велика школа са три факултета и двије економске школе; једна учитељска школа и једна умјетничка школа.

Педагошко друштво у Софији Недавно је у Софији у Бугарији основано педагошко друштво које има циљ: да потпомогне проучавати рзвна педагошка питања, а нарочито из области школеке наставе у Бугарији. Покретачи за оснивање овога друштва били су млађи бугарски учитељи.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К .

Просвјетни Гласник Службени лист Министарства Просвјете и Црквених послова краљевине Србије. Година XXII. Свеска за август. Уредник Влад. Т. Спасојевић. Београд, издање и штампа државне штампарије краљевине Србије 1901.

Садржај: 1. Укази Њ. Вел. Краља: (одликовања), Мин. пр и цркв. послова (постављење), Држ. Архива (постављење), Велика Школа (постављење), Држ. Штамп. (постав.). — Школ. летопис: 2. Извјештаји о испитима зрелости у гимназијама. — Наука и настава: 3. Састанак и договор српских главара у Кучима 1614 год. ради устанка на Турке, прилог критици извора за историју српског народа од Јов. Н. Томића. 4. Слава — крено име студија Дра Милоја М. Васића професора. 5. Спектроскопија као метода за испитивање природе небеских тијела. 6. О библиотекама од Д.

М. Ружића професора. 7. Три угледна предавања из Биологије од Милана М. Томића. 8. Новине за Флору Краљевине Србије саопштио Д-р Лујо В. Адамовић. 9. Више дјевојачко васпитање у Француској написао Др Франкишек Дрћина, превео Др Ивач Ј. Шајковић. 10. Гуенова метода за учење туђих језика од Павла Ј. Мајзнера. — Оцјене и прикази: 11. Најновије књиге за омладину реферат од Ј. Прод. 12. Die Kunst des psychologischen Beobachtens реферат Љуб. М. Протића. — Хроника: 13. Српско Геолошко Друштво од Св. Р. 14. Српско Хемијско Друштво: 34 и 35 састанак. — Биљешке: 15. Просвјетни записи. 14. Из науке.

„Просвјетни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 8 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Преплата се шаље Управи Државне Штампариие Краљевине Србије у Биограду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвјете и Црквених послова у Београду). Они се, на захтјев писаца, враћају.

Бранково Коло. За забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. Година VII. Број 31, 32 и 33.

Садржај: *Барон из Дангубице*, Свет. Ђорђевић (наставак); *Тома Гордјејев*, роман Максима Горког (наставак); *Прича о Молију*, Rudyard Kipling (наставак), с енглеског Н. Цвијановић; *Љубав*, роман у седам глава (пјесма), М; *Јован Ђорђевић*, А. Хаџић (наставак); *Двије године из прошлости Биограда*, Тодор Стефановић Вилоски (наставак); *Стари Словенски погреб*, Др. Милоје Васић; *Максим Горки*, критичко биографска студија В. Ф. Боцјановског; *Дрскојачки интернант Добротворне Задруге Сркића у Загребу*. Ковчежић

Издаје сваког четвртка. Цијена је листу за Црну Гору на годину 10 кр., на по године 5 кр. и на четврт годину 3 кр. Преплата се шаље администрацији „Бранкова Кола“ у Ср. Карловцима.

Летопис Матице Српске Књига 208. Свеска IV. за годину 1901. У Новом Саду, издање Матице Српске. Уређује др Милан Савић, секретар Матице Српске према одлукама књижевног одбора.

Преглед: I. Одломак из написане прије 1891. расправе о главним моментима из живота св. Саве, првог српског архиепископа. Од Илариона Руварца. — II. Пожаревачки мир (1789. г.) Историјска студија дра Драг. М. Павловића (Свршетак). — III. Јовча. Приповијетка Борисава Станковића. — IV. Анакреонт, Шглер и П. Петровић Његуш. Од проф. Моја Медића. — V. Књижевност: 1. Оцјене: „Босна и Херцеговина у хрватској приповијети“. Од Светозара Ђоровића. „Altkirchenslavische Grammatik von W. Vondrak“. Од дра Александра Белића. „Жена и дјепа Стевана Првовјенчаног. Од Љуб. Ковачевића“ Од дра Јов. Радоњића. 2. Прикази: а) Белетристика: „Пјесме Цвјетка Јаковљевића I.“ Пера С. Талетов. б) Историја књижевности: „Dr. Matija Murko, Početek Gajevih Novin in Dapnice“. Р. Врх. в) Историја и филологија: „Ко је Ђемо Брђанин, од Јов. Н. Томића“. Ј. Р. — „Don Frane Bulić, Po ruševinama staroga Solina“. Ј. Р. 3. Биљешке. — VI. Нове књиге. Ј. Р.

Наставник. Лист професорског друштва. Година 1901. 2. свеска, Април, Мај, Јуни. Књига XII. Власник професорско друштво. Уредник Д-р. Мих. Р. Поповић. Биоград, државна штампарија краљевине Србије 1901.

Садржина: Чланци: 1. *Графиско представљање гониометријских и циклометријских функција*, од Драг. С. Обрадовића; 2. *Акценти у гла-*

гола, од Косте Миленовића; 3. *Језиковна настава у служби општег образовања*, од Др. Јосифа Перкмана, посрбно Момчило Иванић; 4. *Електрична пражњења у атмосфери*, од У.; 5. *Упошреба извора у историској настави*, кратак историски преглед, од Јов. Бенгела, превод с њемачког; 6. *Језик и умјетности*, од проф. Д. Овсјењико—Куљиковскога превео с руског А. Јотић. Књижевност (школска и научна); 1. *Гимназија Кнеза Милоша Великог*, педагошка историска расправа, критички изложио Љуб. М. Протић. Штампано трошком гимназије Кнеза Милоша Великог. Београд, електрична штампарија Павловића и Стојановића, 1901 г. Са сликом споменика Кнезу Милошу Великом, који је израдио С. Роксандић, вајар 8^о 1. 270 стр 1. л. Цијена 2 дин. Реферат од М. Ј. М.; 2. *Из школске хигијене*, од Др. Ђоке Ј. Николића, школског љекара. Прештампано из Просвјетног Гласника. Београд. Штампано у штампарији Краљевине Србије 1901. Цијена 80 п. дин. Вел. 8^о. Стр 66 Реферат Љуб. М. Протића; 3. *Елементи психологије*. Очигледно извео и на васпитање примјенио Н. de Raaf, директор краљевске учитељске школе у Миделбургу. Превео проф. др. Стев. М. Окановић. Штампано у државној штампарији краљевине Србије у Биограду. 1900. Цијена 1.50 дин. Вел. 8^о. Стр. 83. Реферат Љуб. М. Протића. Гласник: 1. *Члановима Професорског Друштва*.

„Наставник“ излази годишње у тромјесечним свескама од 8—9 табака, а стаје за чланове Професорског Друштва и учитеље основних школа — чланове Учитељског удружења — годишње шест динара, а за друге претплатнике годишње десет динара. Добротвори и утемељачи добијају лист бесплатно. „Наставник“ се издаје у три издања.

Претплата се шаље Управи Професорског Друштва, у Биограду, Гимназија Краља Александра. Претплату ван Србије прима и Књижарница Велимира Валожича у Биограду.

Зора лист за забаву, поуку и књижевност. Бр. VI. Свеска за Јун. Уређује Атанасије Шола.

Садржај: Знаменити Срби XIX вијека (Проспект Српске Штампарије у Загребу). — Пјесништво: Из прозаида Змајовиних: Божја порука. — Алекса Шантић: О, путнице. — Приповијетке: Стеван Сремац: Чича Јордан (наставак). — Милош П. Ђирковић: Троје. — Иван Салкар: Мртви неће, превео Милош Ивковић. — Антон Чехов: Манић, превео Веља Миросављевић. — Чланци: Павле Поповић: О Горском Вијенцу (наставак). — Светислав Стефановић: Прилог карактеристичи српске критике — Оцјене и прикази: Додатак Поменику од 1888, написао М. Ђ. Милићевић. — Пјесме Љуб. Н. Симића. — Хроника. Српска. Словенска. Страна.

„Зора.“ Излази почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака, а цијена јој је: на читаву годину 8 круна или 9 дин., за ђаке 6 круна или 7 динара.

Хришћански Весник, гласило православне српске цркве и свештенства свију српских покрајина. За дневна питања у цркви, хришћанску поуку и црквену књижевност. Година XVIII. Број 6. и 7. за мјесец Јуни и Јули. Излази у мјесечним свескама. Издавалац и одговорни уредник Алекса Илић, прота, предсједник конзисторије у пензији. Биоград, 1901.

Садржај листа: 1. Кула светиља. — Свети Јован Крститељ, Претеча Христов. — Грађа за историју цркве српске. — 4 Православна црква у Турској. — 5. О Назарчинима. — 6. О васпостављењу Пећске патријаршије. — 7. Покушај пропаганде да митрополита Сарајевског Ангима

преведе на Унију. — 8. Биљешке с пута из Русије. — 9. Црква у Краљевини Србији. — 10. Православна српска црква у карловачкој митрополији. — 11. Православна српска црква у Босни и Херцеговини. — 12. Црква у Старој Србији и Македонији. — 13. Разне вијести. — 14. Одзив о „Хришћанском Вјеснику.“

„Хришћански Вјесник“ излази у мјесечним свескама од 5—6 табака и цијена му је за Црну Гору 5 фор. на годину. Претплату сваки треба да положи у напријед за годину. Без новаца никоме се не може лист слати.

Весник српске цркве. Лист свештеничког удружења за хришћанску поуку и свештеничко усавршавање. Власник и издавалац: Свештеничко удружење. Уредник: Никола Д. Божић, парох биоградски. Свеска VIII. Августа. Год. XII. Електрична штампа Т. К. Наумовића и друга — Васина улица. Биоград 1901.

Садржај: Чланци и расправе: „Добро дошли“ поздрав од У.; О пријатељству као духовној врлини од Станојла Драгуљевића, свешт вел. поповачког; Космолошке Идеје од А. Живановића (продужење); Помозимо старе и изнемогле свештенике од У.; Предлог за „измјене и допуне у закону о фонду свешт. удовица и сирочади у корист остарјелих и изнемоглих свештеника и ђакона“ од Алексе Петровића, пароха београдског; Да ли је све у свијету онако како је Бог у почетку створио од протођакона Васе Живковића (продужење); Манастир Савина у Боци Которској од Младена Црногорчевића (продужење); Вјеронаука у нашим средњим школама од Драгутина Д. Димитријевића, ђакона и вјероучитеља; Кратки преглед и примједбе на кратку студију „положај жене у људском друштву“ — од Луке Дождића, пароха текијског (продужење); Ко омета преуређење свешт. стања у Краљ. Србији од П. О. Р. М.; Празновјерице у нашем народу од Гер. Ивез.; Пред спомеником Кнеза Милоша Великог од игумана Филарета; Лијеп примјер према цркви и школи од К. Р. М. — Живот свештеничког удружења: Нарелба Гл. Одбора свима пододборима о упису нових утемелача. — Кретање свешт. удружења. Жички пододбор „Хвала вам добри људи“ од Ник. М. Трифуновића, председника Гл. Одбора. — Црквени гласник.

„Весник српске цркве“ излази у мјесечним свескама од 6 табака. Цијена за Црну Гору, с поштарином, на годину 16 франака; на пола год. 8; на четврт године 4 франка.

Гласник православне цркве у Краљевини Србији, орган архијерејског сабора. Година II. Свеска за јули. Уредник: Добросав М. Ковачевић. Биоград. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901.

Садржај: Беседа Њ. Вир. Митрополита г. Инокентија на годишњици вјенчања Њих Височанстава. — Службени дио: 1. Одликовања. 2. Постављења. — Чланци и расправе: 1. Српска православна црква у Црној Гори од 1221 године до данас, од Павла Ђупића професора. 2. Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, (од 1683—1693 г.), историјска студија Јов. Н. Томића, професора. 3. Леонтије Ламбровић, митрополит биоградски од 1801—1813 год. од Мил. Вукићевића, професора. 4. Св. Арсеније архиеписк. српски као проповједник српске правосл. цркве, од Доброс. М. Ковачевића. 5. О моралном животу од Сгѣрон-а, превео с франц. Бор. Ј. Поповић, професор. 6. Истинска смрт Господа Нашег Исуса Христа од Муретова, прев. с руског Мих. Поповић, предавач. — Црквено

проповједништво: Похвалница Светоме Павлу коју је говорио франц. владика Босије 1659 год. прев. с франц. Мил. Вујановић, зупленат. — Вијести из других пркава: 1. Богословска школа у јерусалим. патријархату. 2. Потребе богословског факултета на атинском универзитету. 3. Садашњи састав цариградског патријаршиског синода и мјешовитог народног савјета. — Нове књиге: Покојници. Црквени приложници. Из благајне уредништва Гласника прав. цркве.

„Гласник православне цркве“ излази у мјесечним свескама, цијена је: за Црну Гору: На годину са поштарином 16 дин. у злату.

Dom i svijet, hrvatski ilustrovani list. Течај XIV. Број 15. Год. 1901. Tisak i naklada Knjizare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Илса Вр. 30.

Садржај: Сеоска краљица. Написао М. Б. — Човјек са воштаним кипови. Роман од Хав. де Монтепина. Превео из францускога М. Л. (Наставак). — Злочин у Орцивалу. Криминални роман. Француски га написао Е. Габорио. (Наставак). — У лађи на Нилу. Роман Hansa Wachenhusena. Превео Н. Р. (Наставак). — Рускоме цару и његовим људима. Отворено писмо грофа Јава Толстога — Морска болест. Пријевод. — Понашање према женама. — Непознати из Bellevillea. Роман Piere Zaccopa. Превео Р. С. (Наставак). — Го пођица са три стезника. Написао Paul de Kock. Превео А. Б. (Наставак).

„Dom i Sviet“ излази 1. и 15. свакога мјесеца. Цијена на цијелу годину фор. 6., на пола године фор 3., на 3 мјесеца фор. 1 50, са поштом.

Нада, поуци забави и умијености. Година VII., број 17. Издаје Земаљска влада за Босну и Херцеговину. — Уређује Коста Херман.

Садржај: Текст Василија Стрижић: Леа. (Наставак). — Владимир Назор: Повратак. — Дворничковић: Дворничковић. — Миливој Катин: Мато Пара. (Наставак). — Багдан: На старом гробљу. — Др. Фердо пл. Шишић: Борђе Скендерберг Кастриотић. — Анте Петровић: О плагијату. (Наставак) — Наша писма: Марјановић: У Загребу. — Уз наше слике. — Смотра. — Књижевност. — Дописи уредништва. — Слике: Ивана Кобилца: Гушчарица. (Прилог.) — Ervald Arnd-Serlin: Из посавачке шуме. (Прилог.) — Људевит Куба: Дјевојка из Високога. — Лопашевићев споменик у Карловцу. — E. Arndt Serlin: Муханедовска кућа. Тулбе у Бихаћу. — Споменик бранитељима Бихаћа год. 1592. — Фетија дамија у Бихаћу. — Квакавчева насеобина у Посавани. — Партија баре Громжеда крај бос. Раче. — Мах Liebenwein: Вуди нападају товарне коње. — Борђе Скендерберг Кастриотић. — Призор на средишњем колодвору у Будимпешти. — Људевит Куба: На путу из Сплета у Омиш. — Људевит Куба: Пред дућаном.

„Нада“ излази двапут у мјесецу. Цијена је за све земље с поштарином: на годину 12 круна, на по године 6 круна. — Сарајево.

Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Год. XIII. књига 2 и 3 Уредник Коста Херман.

Садржај: Др. Ђиро Трухелка: Државно и службено устројство Босне у доба прије Турака — Др. Борђе Протић: Трећи прилог к познавању флоре ресина (алге) Босне и Херцеговине. — Др. Ђиро Трухелка: Прехисторичка сојеница у кориту Саве код Доње Долине. (Са 61 сликом у тексту и 26 табли). — Проф. Мил. М. Вукићевић: Из Старах Србуља. — Др. А. Веисбах и др. Л. Глик: Stanja bosniaca. (Са 9 табли). —

Виктор Апфелбек: Извјештај о ентомолошком истраживачком путовању у Турску и Грчку у години 1900. — Teodor Ippen: Надгробни споменик кнеза Карла Топије од Албаније. (Са 2 слике у тексту). — Алија Ђатић: Биљешке о Корају и Тутњевцу. (Са 5 слика у тексту). — Dr. R. Münsterberg: Два ревидирана натписа из Солуна (Салоника). (Са 2 слике у тексту). Различно. — Стјепан Штродл-Сријемац; Народни обичаји у Сријему. — A. Hoffer: Стара црква на Буковици код Травника. — Фрањо Мартинчевић: Народна прича из Босне.

Годишња цијена „Гласника“ с поштарином 4 круне. Поједине књиге стоје с поштарином 1 круна и 60 хелера. Дописи и новчане пошиљке у ствари претплате и огласа нека се управе на: Земаљски економат као администрацију Гласника земаљског музеја у Сарајево.

Источник духовни лист за црквено просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Година XV. Број 14. Власник: Њњхова Високопреосвештенства српско-православни Б.-Х. Архијереји. Уредник: Иларион Радонић, јеромонах. Сарајево 1901.

Са држај: Званично. — Душа и бесмртност. — Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби. — Говор ученицима при свршетку школске године. — Обред обручења и вјенчања првобрачанијех у XVIII и XIX вијеку. — Лаж из невоље. — Књижевне оцјене и прикази. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

„Источник“ излази два пута мјесечно и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу за Црну Гору на годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2,50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Црковенъ Вѣстникъ. — Седмично издание. — Съ три приложения въ годината. Година II. Број 17 и 18. София 1901 год.

Съдржание: Обявление — Какво ни налага милосърдието. — За проповѣдта вѣнъ отъ храма. — Съврѣменното положение на християнскитѣ църкви. — Графъ Л. Н. Толстой и његовия отговоръ по случай отлучването му одъ църквата — Самотията на християнина. — Значението на християнството като основа за първоначалното образование. — Апостолскитѣ послания. — Лѣтописъ. — Книжнина. — Извлѣчение изъ дописки и писма. — Библиография. — Обявления.

„Црковенъ Вѣстникъ“ излиза всѣка петѣкъ. Той има прѣзъ годината и три приложения — по 1 книга отъ 4 печатни коли за всѣко четиримѣсечие. Годишната цѣна на „Црковенъ вѣстникъ“, заедно съ тритѣ приложения, за България 10 лева, а за странство 13 лева.

Napredak, glasilo „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“, „Saveza hrv. učit. društava i Hrv. štedovno-predujamne zadruge“. Уређује Стјепан Басаричек. Број 33. Година XLII. Загреб 1901.

Садржај: Блазираност. — Главни фактори узгоја и школска дисциплина — Из школе за школу. — Обзор по педагошком свијету. — Књижевна смотра. — Рад хрв. учит. друштава. — Вјесник.

„Napredak“ излази сваке суботе. Цијена му је 10 к. на годину. Рукописи се шаље уреднику, а новци г. Јосипу Клобучару, благајнику хрв. пед.-књиж. збора.

Učiteljski Glas, лист за поуку и интересе учитељства. Год. Ш. Бр. 7 и 8. Одговорни уредник: Вјекослав Николић. Власник и издаваатељ Фран Брадић. Сплет 1900.

Садржај: Је ли нам се помогло? — Што смета пучкој школи у Далмацији да се успјешно развије? Пише Динко Сировица. — Педантерија у методама узгоја и поуке. Написао Д. Шимуновић. — О стварној поуци. Са талијанскога превео В. Г. — Образованост у школи. Написао Ј. Грчина. — Нешто о узгоју интелектуалних чувстава у пучкој школи. Написао С. Чикато. — Брат и сестра у народној пјесми Пише Н. Љубидраг. — Прва година школовања. Написао Добрић Вицко. — Испит кандидата за школске надзорнике у Француској. — Преглед по школском свијету. — Књижевни гласник. — Из школе. Приопћила М. М. М. — Мали вјесник. — Позив на састанак.

„Учитељски Глас“ излази сваког мјесеца једанпут. Запада на годину 4 круне, на по године 2 кр. Учитељским приправницима даје се изузетно за по цијене. — Претплату прима власник и издаваатељ листа, чланке дописе и вијести уредник.

Behar. Лист за поуку и забаву. Број 8. Година II. Сарајево, 15 Августа. Штампарија Ристе Ј. Савића и Друга. 1901. год.

Садржај: Др. Салих-Субхи: Хадж. — Фехим Спахо: Варалица Хамза. — Меџмед Спахо и Мухамед Диздар: Преглед арапске књижевности. — Судбина једне породице, роман из царигр. живота. — Вампк: Палирнати крижари. — Народне умоворине: Хазим Муфтић: Куна Хасанага. — Абдур Резак: Све, ал' занат! — Листак: Књижевност: „Ново сунце“. — Загонетке. — Олгонетке. — Будурне билешке: Из живота руских муслимана. — Поглед по свијету.

„Behar“ излази два пута мјесечно. Цијена му је на годину 10, на по године 5 круна; за ђаке 6 круна, а за цинематограф 12 круна на годину. Претплата и рукописи шаљу се: Уредништву „Бехара“ у Сарајеву, Апелова обала бр. 34.

Пчелар, илустровани лист српског пчеларског друштва. Број 5 и 6. Биоград. 1. Јуна 1901. Година IV. Власник Српско Пчеларско Друштво. Уредник Алекса М. Живановић.

Садржина: Записник III. главног годишњег збора српског пчеларског друштва. — Чланци: Неколико пчеларска искуства (свршетак). — Гладнице ројеви или бјегунци. — Историјски развитак поступка о справљању медовине. — Виљешке. — Гласник. — Подлистак: Пчеларство у Калифорнији. — Цјеновник пчеларских справа.

„Пчелар“ излази мјесечно на табаку. Цијена је листу годишње за Црну Гору 5 франака или 2 фиорина.

Гласник, православне далматинске цркве. Издавалац и уредник проф. Ђорђе Поповић. Година IX. Јули. Број 7. Задар. 1901.

Преглед: О главној погодби материјалног благостања народног. — Љубав према људима по учењу грофа Л. Толстога и његових руководица — Црквене вијести. — Књижевне вијести и прикази.

Цијена је листу: за Црну Гору, на годину 15 фр. или круна у зл. На пола године 8 фр. или круна у зл. На три мјесеца 4 фр. или круне у зл. Поједине свеске 1.50 динара.

Тежак. идустровани гласник српског пољопривредног друштва. Број 23. Год. XXXII Власник и издавалац: Српско пољопривредно друштво. Одговорни уредник: Александар М. Секулић. Биоград 1901.

Садржај: Чланци: Одвајање зрна за сјеме. — Извођење пилића и пшхово храњење. — Берба и наковање свјежег воћа за извоз. — Хлеб — Подлистак; Први Конгрес Српских Земљорадничких Задруга у Аустро-Угарској (свршетак). — Биљешке. — Гласник. — Цијена огласима.

„Тежак“ излази десетодневно 1, 10 и 20. сваког мјесеца Претплата и рукописи упућују се Српском Пољопривредном Друштву у Биограду. Цијена за Црну Гору на год. 10 фран. или 5 фор. а. вр.

Српски Сион. Неђељни лист за црквено-просвјетне и автономне потребе срп. прав. митрополије Карловачке. Год. XI. Број 32.

Садржина: Бесједа о познавању Бога из природе, с малируског мнџи. — Преглед црквених уредаба о св. тајнама, с руског превео и допунио Ст. С. Илкић (наставак). — Михајло Букоровић, привоћио јереј Григорије Букоровић. — Још један српски сликар, написао Јаков Недић. — Листак.

„Српски Сион“ излази сваке неђеље на 1 табаку. Цијена годишња за Црну Гору 10 круна.

Књиге Матице Српске. Бр. 2. **Аграрни покрети** у старом Риму с особитим обзиром на данашње наше пољопривредне прилике. Написао Др. Ђорђе Дера. Стр. 202. Цијена је књижи 1 круна и 50 хелера.

Osvrt на развој народнога gospodarstva u bodručju trgovačko-obrtničke коморе за Slavoniju и Црну Гору заједном године 1900.

Домаћица. Орган Женског Друштва и Ђеговијех подружина. Година XXIV. Биоград. јул.

Садржај 7 броја: 23. јули 1901, Ј. Н. М. — Жена, њен положај и њена задаћа у људском друштву по Светом Писму и доводима разума, расправа архимандрита Илариона С. Весића. — Тајна (пјесма), Влад. Луњевица. — Неколико цртица из опште дијететике желудца, Д-р Дар. Банковић. — Успомене са дјевојачких посијела, од Хр. Г. Р. — Рад женског друштва. — Народно здравље. — За кућу. — Листићи. — Афоризми. — Некролог. — Нове књиге. — Претплата годишња 6 динара.

Ручни рад. Илустровани педагошки лист. Орган друштва за ручни рад у школи. Биоград. Год. IV. Број 5. и 6.

Преглед: *Одговори прошивницама*; *Ручни рад у Сјеверној Америци* (наставак); *Извјештај о ручном раду у Србији*; *Записник III сасстанка Управе Друштва за ручни рад*; *Како мисле и пишу шведски учитељи о ручном раду. Ручни рад у Бугарској.* Књижевни преглед. Биљешке.

Изази једанпут мјесечно на једном табаку, а по могућству и више. За вријеме школског одмора не излази. Цијена је 3 динара или круне годишње. Власник и уредник Ј. Миодраговић.

ПОЗИВ НА УПИС НА ДЕСЕТО КОЛО СРПСКЕ КЊИЖ. ЗАДРУГЕ.

Предавши до сад својим задругарима и пријатељима девет кола редовних издања Српске Књижевне Задруге, управа друштвена отвара упис

на ново, десето, коло књига и позива своје повјеренике и скупљаче да отпочну уплаћивање улога за то коло. Новом колу намјењује управа ових седам књига:

1. *Лажни цар Шћепан Мали*, од П. П. Његоша, под уредништвом др. М. Решетара, а с предговором Јаше М. Продановића.
2. *Пушешествије по Србији*, од Јоакима Вујића, под уредништвом Јована Ердељановића, с картом ондашње Србије, с пишчевом и другим сликама.
3. *Причања Вука Дојчевића*, од Ст. М. Љубише, под уредништвом Љ. Јовановића.
4. *Приповијешке Илије Вукићевића*, I књига.
5. *На селу и у прелу*, од Паје Марковића Адамова.
6. *Чича-Горио*, роман О. де Балзака, превео с францускога Јован М. Јовановић.
7. *Живош Венијамина Франкмина*, превео с инглескога Чед. Мијатовић.

Још се нарочито моле повјереници и скупљачи да што прије свој посао отпочну. Што раније прикупљање чланарине и претплате и слање новца друштвеној благајници потребно је и с тога, што редовно прагматичање доходака у друштвену благајницу олакшава тачност и брзину свега управина рада, јер јој се само тако даје прилика да на вријеме изда књиге.

Улови су задругарски: за добротворе, који плаћају једном за свагда, 150 динара или круна, за осниваче 10 динара или круна, а за улагаче 6 динара или круна годишње.

Управа напомиње и повјереницима и задругарима: да се добротворски улог може уплатити и у три рока (по 50 динара или круна), и да она лица, која би ког покојника уписали за добротворе могу, по својој вољи, или примити једном за свагда само сва ранија кола задругиних издања или одредити коју школу или другу сличну просвјетну установу, да се њој шаљу кола која у напријед буду излазила. Исто тако управа напомиње да оснивачки улог свакоме, ко га редовно плаћа за двадесет година, доноси послје тога доба сва добротворска права.

И добротвори и оснивачи који би се претплатили на „Забавник“ добивају за њ лијепе корице бесплатно. А као год што у плаћању те двије врсте улога може наћи личну корист сваки који је у прилици да толико одвоји на књигу, тако су исто и Српској Књижевној Задрузи те врсте чланови од нарочите помоћи, јер се тек вишком добротворских и оснивачких улога обезбјеђује одржање Задруге, а уплата од шест динара једва стиже за подмиривање трошкова око појединих кола. С тога управа препоручује свима повјереницима и пријатељима, да се нарочито заузму за купљење чланова добротвора и оснивача, не занемарујући при том ни купљење улагача, јер друштву и јесте главни задатак: да не само изда што више и што бољих књига, него и да их рашири међу што већи број читалаца.

Српска Књижевна Задруга у досадашње шездесет и три књиге својих издања дала је задругарима списе ових српских књижевника који радише прије Вука или у његово вријеме: старих дубровачких лиричара (избор), Доситија (5 свезака), Зелића (3 свеске), Симе Милутиновића Сарајлије, проте Матије Ненадовића, Ј. С. Поповића, Н. Томазеа, Б. Атанацковића,

а тако исто ових познијих и савремених радника : Ј. Суботића, Ј. Панчића, Ј. Илића, Змаја Ј. Јовановића (2 свеске), Ђ. Јакшића, Ј. Игњатовића, К. Трифковића (2 свеске), др. М. Јовановића (4 свеске), Л. К. Лазаревића (2 свеске), М. Живковића, С. Матавуља (2 свеске), Ј. Веселиновића (2 свеске), М. Цветића, А. Гавриловића, Ст. Сремпа и Ст. Ранковића (2 свеске). Од поуке, поред онога што се налази у свима осталим врстама. Задругиних књига, добили су читаоци радове : о историји српскога народа (2 свеске), из опште историје, из антропологије, из игијене, из физике, из геологије, из географије и из пољске привреде. Напосљетку дала је и једну француску : П. Лотвија, а од класика списе : Ариостове (4 свеске), Молиерове, Голдсмитове, Елиотове (2 свеске), Валтер-Скотове и француских лиричара XIX вијека (избор).

У друштвеним магацинима има управа сва досадашња издања још на расположењу пријатељима добрих српских књига ; она продаје свих девет редовних кола ономе ко их купи од једном по 54 динара или круна, II и IV коло засебно по 7 динара или круна, III по 6 динара или круна, а I, V, VI, VII, VIII или IX по 10 динара или круна. За IX, као ни за ранија кола, не примају се виши члански улози. Поједине пак свеске свих кола продају се по одређеним књижевним цијенама. Тако исто поједине књиге лањскога и ранијих Забавника продају се по утврђеној цијени (означеној на корицама).

Како досадашњи одзив претплатнички на Забавник не допушта да се на досадашњи начин настави његово издавање, управа је одлучила да 16-ту и 17-ту свеску Забавника разашље по стару цијену само оним зудругарима који су већ до сад положили св годишњу претплату и оним лањским претплатницима који су до 1. септембра ове године уплате по 4 динара. Шеснаеста свеска која се у штампи већ довршује, донијеће четврту и завршну књигу „Гата и мира“, а седамнаеста другу и завршну књигу „Давида Коперфилда“. Свакоме другом продаваче се те свеске, као и раније књиге Забавника, по књижевним цијенама.

Претплата се из Хрватске, Славоније, Далмације, Босне и Херцеговине шаље или право у Биоград управи или г. Милу Маравићу, штампару у Загребу (Duga ulica, br. 8.) За разна обавјештења треба се обратити комисионару задругину, г. Николи Кукићу, у Загребу (Senoina ulica, br. 1.)

Српска Књижевна Задруга даје српским читаоцима од постанка свога редовно много, више него што је правила вежу ; она шта више, лагано али стално, увећава и број и обим својих издања да би по свом могућству што јаче потпомогла напредак српске књиге и просвјете. Задругина управа са захвалношћу види да том њеном настојању одговара све поузданији одзив читалачки. С тога се она нада да ће овогодишњи њен позив наћи у народним редовима једнаку досадашњу свесрдну и дубоку предусретљивост, а још многобројнији одзив.

Предеједник Срп. Књ. Задруге

Тажник *Љуб. Јовановић*

П. П. Ђорђевић

Потпредејед, *Жив. Живановић*

Чланови управе и замјеници : *Анд. Стевановић, Ант. Пантовић, Богдан Поповић,*

Др. В. Башић, Јанко М. Веселиновић, Љуб. Стојановић, Др. Свет. Радовановић,

Коста Ризвић и Милутин Ј. Марковић.

ситан посао, што неће с њима и старија браћа радити; неће да ураде ништа, ако им није ред. То је мама, која постаје све то већа и већа; она све јачи и темељитији коријен заузима, па проузрокује рђаву пошљедицу — неслогу, која то све већа бива, што су момчад старија. У овоме управо лежи главни узрок, те се браћа рано један од другог подијеле, па и прије но се пожене; ово је главни узрок, те код нас нема онијех задруга, каквијех је негда било.

❶ Ко је томе крив? — Нико други, осим родитељи и домаће васпитање. Родитељи су криви: што нијесу у своје вријеме више пажње полагали на послушност млађијех према старијима. Кад се дјеца на послух из малена навикну, она то с вољом унапријед врше и сматрају то као обавезну дужност не само према родитељима, него и према старијој браћи. Ништа тако као послух не држи браћу у заједници, и ништа тако као послух не потпомаже напредак задруге. Ово нека родитељи знаду онда, кад треба знати, а то је свагда, докле се имају бавити васпитањем своје дјеце.

Непослух међу браћом главни је узрок, те се браћа прије времена „проспу,“ па и мање послушну. Да би се ова диоба спријечила, нека родитељи науче старије синове, како се имају понашати према млађој браћи. Ово понашање не треба да буде на уштрб братске љубави и осјећања братске једнакости у питању права, него има бити сагласно родитељском понашању, т. ј. они су их дужни братски поучити и причувати од онога, што би им могло шкодити; они су дужни поступати према њима онако, како би задобили не само њихову љубав, већ и поштовање и послух. Не смије се допуштити, да старија браћа туку млађу, да их срамоте, да вичу на њих и да их злостављају, јер је ово на штету братске љубави. Овијем начином млађа браћа не могу стећи поштовање према старијој; а и како ће стећи, кад њихова старија браћа опет подлеже казни и својијех и њиховијех родитеља. На ово нека родитељи пазе и нека

самовољу старије дјеце зауздавају, како би се међу дјецом развијала љубав, слога и послушност.

Непослух момчади према родитељима порађа са још једном још већом маном и још гором пошљедицом. Дешава се, и то, на жалост, не тако ријетко, да се синови одвоје од родитеља, чим се ожене, или с родитељима врло рђаво живе. И једно и друго је мрско и неугодно и Богу и народу. Томе треба потражити узрока у домаћем васпитању. Ми би рекли, да су и томе криви родитељи, који нијесу умјели или шћели одржати код дјеце поштовање и послушност према себи. Свако напуштавање и олако пропуштавање неслушања, упорности, јогунства и свакојег неваљалства, док су дјеца мала, последије порађа опирање, ријечање и друге непријатне и жалосне пошљедице. Пошто се оваква мана укоријени, онда је ни сила закона искоријенити не може, а камо ли родитељска строгост, која је негда била попустљива. Да би ове немиле појаве што мање било, треба да родитељи сваку непослушност, у свакој добри држање дјеце и сваку безобраштену умјесорност државају, почивући од дјетинства па до зрелог доба. Родитељска понашање нека је опрезно, да не би довело до мрзави, но до љубави, синовске послушности и оданости према родитељима.

Треба стећи љубав и покорно слушање онда, кад је родитељска власт над дјецом у пуној снази, а не онда, кад се је син кадар с оцем понаполи побити. Тада ће родитељи горе вло учинити, ако стану тући синове, ако их грде или злостављају, јер их тијем неће поправити нити њихову љубав стећи, но их још горјејем чинити, још упорнијим, непослушнијим, учиниће их, да их мрзе, да омрзну на кућу, имање и на све и на свакога. Неки родитељи онда паметно чине, што свога непослушнога и злораднога сина пошљу у свијет на течење, да се мучи и учи радати, да се упозна с приликама и тешкијем живогом. И заиста, има примјера, да су се многи из свијета вратили препорођени и постали вриједни и примјерни синови.

Міесто тога што би требало најозбиљнију пажњу обратити на момчад, наши се родитељи тада доста немарно према њима држе; с тога многа момчад по многијем мјестима иду тамо амо по туђијех кућа, а понајвише ноћу и свечанијем даном; родитељи их слабо трагају, ако им нијесу од потребе. Ако родитељи питају сина, гдје је био и што је радио, он им каже, како хоће и што хоће, и они му вјерују; не истражују праву истину, нити им је толико за њу стало. Природно је, да момче тражи своју суврст, да с њом дружи; момчад имају особити разговор, особите погледе и повјерење; она се о свему и свачему причају, а она и чине много којешта, што не би смјела чинети, јер им квари углед и морал, душу и тијело.

Ријетко је момчади, која воле озбиљне разговоре и друштво; њима је најмилије лећети пачећу с једнога предмета на други и разговарати се о ономе, што им годи. За то нека су родитељи обазриви према момчади и нека им није свеједно, у каквом се друштву налазе. Друштво има великог и одсудног утицаја на момчад; оно свјјелути свје Епрени на појединце, те отуда, ако је оно покварено, и појединци се покваре, а ако је оно састављено од честитијех другова, онда се и неваљали поправљају, кад у такво друштво уђу. Момаштво јест човјеково доба, у којем и врлине и мане највећег маха узимају; за то нека се родитељи старају, да њихово дијете буде само у добром друштву, гдје ће видјети доброту и племенитост, а никако злоћу и друге мане, којијема рђаво друштво дише. Добар друг одврати друга од зла дјела, зле ријечи, а зао друг наведе и доброга на зло.

Ово момчад не умију да разликују у потпуној мјери, јер се њима махом допада оно, што годи њиховој вољи; за то треба пазити, да момчад с ове раскрснице живота не посрну и у зло утону. Благо оном родитељу, којијема су синови у момачком добу примјерни, те другцијема за углед служе, јер ће они такви цијелога вијека остати; а тешко онијема родитељима,

којијема су синови у момачком добу зли и неваљали, јер ће њихове мане све већи мах узимати, па ће постати сасма неваљали и од свакога презрени и заборављени.

Да би родитељи одбили своју дјецу од неваљала друштва, нека им неваљалце и неваљалство у најцрњој боји представљају, да их тако приуготове, да се стиде и срести неваљалца, а камо ли с њим у друштву бити, да се преображају, кад на коме виде какву срамоту, да неваљалство сматрају за највећу срамоту и извор свију зала, а неваљалца за најгорега човјека, који ни себи ни другоме није од користи, него свакоме од штете и напасти.

Тако ће се момчад у неколико спремити, да и сама пробирују друштво и да другове умију разлокотати не по изгледу и спољашњој допадљивости, но по доброту душе. Ово ће им бити путевођа цијелога живота, само ако из младости ухвати коријена; а тај путевођа биће најбуднији чувар морала наше младости и неће их до саме смрти издати.

По многијем мјестима Црне Горе на дуге зимске ноћи момчад иду од куће до куће ради сједника, игре и кола. Родитељи им не бране, нити мисле, да одовуд може какво зло за њих проистећи. Због тога су овакви сједници зими чести, и највећа зима не може их омести. Сједници и кола јесу старински српски обичаји; они су карактеристика нашега народа. Но ови сједници и кола не обављају се баш у оном духу, као негда, и као што би се могло жељети. И нама се чини као врло потребно, да су овакви сједници посјећени и од старијих озбиљнијих људи и жена, које својијем држањем улијевају поштовање млађијех, како не би у присуству њиховом момчад чињела све, што им годи. Ово је тијем прије потребно, што момчад махом избјегавају постарије људе озбиљног држања према њима, а траже суврет своју, гдје се могу comodно играти, разговарати и свакојаку шалу проводити.

Наше је скромно мишљење, да овакви сједници и кола доста рђаво утичу не само на морал, него и на здравље наше момчади. Да докажемо. Момчад су тамо сама, без надзора старијих; а ако има који постарији човјек, он утоне у море већег броја момчади, да се управо његово присуство и не осјећа. Тамо има и дјевојака, јер многијема родитељи не бране, да овакве скупове посјеђавају; а нарав је момчади таква, да је склона учинити на вољу својијем прохтјевима. Отуда се тамо и дешава развијех игара и пјесама, које сјећају на саблазне ствари, и тијем још већма буде вољу угријане момчади. Тамо су момчад у друштву с дјевојкама, које им ништа „у крв“ нијесу, па се с њима играју и шале, упознају се, задиркују се и тијем и себе и њих на танак лед доводе и морал поткопају. Тамо момчад имају бичај договорити се, да заједнички учине нешто, што се веома с поштењем коси. Ту се упознавају с дјевојкама, па можда, многи с њима послје и тајне састанке уговарају, којима врло лако рђаве пошљедице донесу. Момчад се распуште, разблазне, повуку за собом и мању дјецу, гдје се изложени гледати саблазне игре и неморално понашање, које не би смјели ни чути, а комо ли видјети. Таквијем поступањем момчад огресу са себе родитељску власт, и родитељи их послје не могу нагнати, да их за неке ствари послушају; настаје давија и омраза, наступају рђаве појаве.

Ово је страна, која рђаво утиче на морал; а сад да докажемо, да и на здравље ништа боље не утиче. Овакви сједници и кола махом бивају по студенијем мјестима, гдје се сва чељад затворе у каквој малој собици, па ту пјевају и играју; ту се диже прашина; ту је загушљиво; ту се дише, пљује и супе, ако је вријеме кишљиво; ту је запара и врућина, комешање, треска, вриска; једном ријечју: ту све ври. Ово рђаво утиче на здравље: тјелесни организам слаби; може се и која тежа болест добити, кад знојани излазе напоље на студ и мраз; кад се често понављају ови скупови и кад се редовно до преко поноћи, игра онда се губи

тјелесна снага; губи се сан и ред живота, и често се пута дешава, да по које момче малакше тијелом, изгуби здравље, па одроне не само од својих скупова, него и од рада и од свега. А и како неће, кад онако уморан и знојан дубоко дише овако покварен ваздух и кад из топле собе нагло изађе на мраз. Није човјек од челика, да му овакве промјене удити не могу.

Знајући ово родитељи, требало би, да својски настојавају стати на пут овијем и оваквијем поступцима своје момчади, да се не би послје кајали, кад буде већ доцно. Не велимо, да би требало сједнике и кола прекратити и момчади забранити, да их посјећавају, само бисмо жељели, да се у својијем границама држе. Да би се колико толико постигло у овом правцу, требало би, да родитељи гледају, да сваком скупу буде присутан и повећи број постаријих људи, коју својијем држањем и захтјевају и имају од момчади поштовања, и тада ове игре не би пријетиле опасношћу ни у погледу морала, ни у погледу здравља; и родитељи би тако много користе свејој дјечи допринијели.

Пријека је потреба, да су момчад свуда и на сваком мјесту потчињена родитељском надзору и да имају поштовања према старијима, како би присуство старијих на њих утицало, да се клоне свега, што је стидно и неваљало. Како су момчад васпитана, такви ће од њих бити и будући људи; њихове врлине или мане у зрелом добу ће бити још веће и видокије. Каква је наша младеж, онакав ће бити и будући нараштај, а од нараштаја, у главном, много зависи цјелокупни напредак државе, зависи људски напредак, зависи животни опстанак народни.

Ни васпитање дјевојака није баш онако, како се пожељети може. Као што рекосмо, многе дјевојке посјећавају сијела и кола, гдје су без ичијег упливног надзора остављене самовољи својој и своје бурне природе. Отуда проистичу за такве дјевојке разна зла: губе здравље, а и морално се кваре, јер ту су за њих прилике, да се упознају са многијем момцима, да

виде и чују нешто, што не би смјеле ни чути ни видјети, и по неодољивој тежњи природе своје понеке се нађу малодушне и непромишљене, па у тој вреви мисли и осјећаја свој дјевојачки понос сахране, заборава и у наручја слабости својој предавну. И мајка и отац овоме су већма криви, него ли њихова дјевојка; младост хоће вјешта вођу, па да се држи правога пута; ако остане без вође, онда штуча и смуча тамо амо, као оно слијепац без вође, па у томе може и у провалију панути, може учинити, да се народ ње уклања и да је презире.

Неки родитељи не бране, да им дјевојке иду на пазар, и не имале каква посла тамо; многе тамо иду и саме, без брата, оца или мајке. То није добро, па да и послом иде, јер је овај свијет пун ништавила, пун најгоре помисли и дјела. Свагда, па ишла дјевојка послом или без њега, било да иде на пазар или гдје му драго, треба да родитељи има на уму понос своје дјевојке; нека и нехотице иди и прати, куд иде и шта ради, а још већма, кад беспослено иде тамо амо. Особито је потребно забранити свакоје њихово тајно опћење и дошаптавање с момцима, тајне састанке и сваки, ма и најмањи, знак, који би водио ономе, што је нечасно. Настојати треба, да се понос дјевојачки, част и поштење предочи дјевојкама, као најсветије и најљепше врлине свакога, особито дјевојке, која једино својом врлином треба да задобије љубав своју и свакога, а не пороком јер и с њим допадне само једноме или двојци а остали је свијет презире и презрено гледа. Тако исто и мане им треба предочити, као највећу голотињу тијела и душе, као највећег непријатеља морала и поштеног беспријекорног живота.

Код дјевојака је мана: кад по сједника и кола трче; кад игру с момцима траже; кад много и често без посла по пазару иду; кад се тајно с момцима састају и с њима играју и смију; кад се дрмају и шале; кад жђају тамо овамо; кад се прибрћу и испод очију гледају на туђу момчад; кад говоре срамне ријечи;

кад се играју срамнијех игара; кад раде, да се допадну, па за то се намећу коме; кад се гладе и мажу, да буду љепше; кад говорећи премудрују. Све су то мане, које грдно дјевојкама пристоје; те мане нијесу добар знак за њих, оне издају осјећаје њихове душе и понижавају их. Такве мане знак су покварености, и врло лако могу дјевојку довести до моралне пропасти.

Да би се ове мане угушиле, или да се не би појавиле, нека родитељи од дјевојака уклањају све оно, што их може на њих опоменути или навести, као: дружење с момцима; шиљање самијех на пазар; држање без посла; не чинити или говорити пред њима ништа саблазно; да не чују ништа безобразно; да се не уче радити оно, што не ваља и што им не приличи; да се много не излагају пред момцима ни у својој ни у туђој кући; да им се све на вољу не чини; не допуштавати им, да се много гладе и огледају; омилити им врлине и љепоту душе, доброту срца, доброту и идеменитост, а не полагати много на љепоту лица, стаза, лица и погледа. На тај ће се начин унеколико постићи жељена нијељ, само ако се с вољом и пажњом буде вршио овај непрекидни строги надзор.

Но, готово већи дио наших родитеља доста озбиљну пажњу обраћа васпитању дјевојака. Они сматрају дјевојке као морални украс куће, као огледало доброте и поштења цијеле фамилије, за то и настојавају бадро, да њихове дјевојке никако не буду изложене приликама, у којима се могу покварити; они их уче и упућују, како се треба владати, од чега се клонити, што ваља чињети, а што не; што је лијепо гледати и радити, а што не; како треба поступати према овоме или ономе; како се треба држати и носити; како ићи и гледати; како стојати сјеђети и радити; како проћи и доћи; они их уче свему, да распознају и разликују све, што их у животу сријета; и њихова је дјевојка заиста огледало њихове куће, као што је распуштена дјевојка огледало своје куће.

Особито се на кћери огледају врлине или мане мајчине; отуда наш народ вели: „Каква мајка, таква шћерка“ и „Виђи мајку, узми шћерку.“ И заиста, мајчина је главна дужност, да се стара о васпитању своје дјевојке; она је учи да ради; она је са собом води и код себе држи; шћер је код мајке слободнија, и мајка њој може без зазора говорити и о најделикатнијим приликама, које се жени у животу дешавају. Ако је која дјевојка покварена, нико за то не криви оца, већ мајку њезину, и њезину мајку свако срамоти и презире, говорећи: „и она је таман таква била.“ Да би мајке тој осуди избјегле, нека се старају, да им шћери себи образ не оцрне, јер ће тако и њихов оцрнити. У овоме неке мајке савјесно поступају; а то су оне паметне мајке, које су искусиле горчину живота и које су цијела живота биле часне и поштене; то су праве мајке својијех шћери.

Дјевојка је најволија дружити с дјевојкама, врснацама својијем. Ту нека су родитељи обазриви; прво, треба имати на уму, да све дјевојке нијесу поштена мишљења, рада и намјере, па и поштена може лако доћи у њихово друштво, а кад дође онда јој пријети сигурна пропаст и отворена јој је погибел, ако се сасвијем паметна и присебна не нађе, да се натраг тргне.

Као што момци о свему повјерљиво причају, и тијем једни друге наводе на већи или мањи гријех, тако су и дјевојке једне према другијема повјерљиве, па часом поведу разговор и о деликатнијем стварима, које не би требало ни да знаду, јер са знањем нечега скопчан је и нагон к овоме или к ономе, те се врло лако и поштење може у непоштење претворити.

Родитељима, особито мајкама, нека је у свету дужност на ово, као и на све друго, пазити и своје дјевојке сачувати и одњивити у чистоти и поштењу, оградити их од пријекора са невиношћу, спремити их за будуће честите мајке, облагододити њихово срце, оплеменили им чувства, навикнути их на добродин-

ства, примјерна дјела и угодни живот — како би дјевојка, то огледало куће, била достојна мајка будућег нараштаја и примјерни украс нове фамилије.

5. Назори о женидби и удадби. Sprema za друштво и јавни живот,

Кад Црногорац помисли на женидбу свога сина, и нехотице му на ум пада, да га треба потпуно за то спремити, како би женидбом и нове идеје и нову мисао стекао. Заиста, ако ико. и Црногорац сматра женидбу као најсветији животни чин, који је кадар прекраснијем врлинама и насладама испунити људски живот. Црногорац се не жени, да тијем једино угоди природном нагону свом. Женидба код њега има другу сврху: племениту тежњу, да изроди кући вриједнијех и кориснијех снага, а домовини ваљанијех синова и кћери. То је начело, којег се држи Црногорац и њега оправдава самом својом женидбом, јер виђамо и таквијех младожења, који се жене у четрдесетијем, педесетијем и шездесетијем годинама, па и у дубљој старости. Такве младожење не нагони на женидбу тјелесна наслада, него нужда и невоља; жеља, да послѣ себе оставе напшљећа.

Који Црногорац нема дјеце, нити изгледа, да ће их имати, он себе сматра несрећнијем, несрећнијим, него да га највећа несрећа снађе, само која му се не би образа дирала; он то сматра као љуту казну од Бога; он то приписује Промислу, а не природи — отуда је то и већа казна за њега. Црногорцу су дјеца радост и веселе, нада и потпора, утјеха и будућа узданица. Он се без дјеце осјећа, као сухо дрво или огорјели пањ, који омладака не даје, него вене и труне, док се земљом претвори. За то су погледи Црногорца о женидби свети, особито погледи родитељски, који у главном о томе већу бригу воде. До ту скоро родитељи су сами тражили дјевојку за свога сина; њега су ријетко и питали, а казали му би, пошто би је

испросили. И данас бива, да родитељи уоче дјевојку за свога сина; али је не просе прије но га питају, хоће ли је узети. При женидби родитељи пазе: да дјевојка буде здрава и дорасла, да је од поштенијех и добријех родитеља. У овоме неки већма гледају поштење и доброту њезина оца, а неки њезине мајке. У жени свога сина родитељи гледају одмјеницу своју, гледају друга своме сину, гледају будућу мајку своје унучади, и то већи дио родитеља унапријед у предрачун узима. Младожења је истијех начела, само што би већма нагињао љепоти, када би му могло бити. Ово бива код младе момчади, која се већма загледају у тјелесну него ли у душевну љепоту, и претпостављају прву постој. Но ако је младожења доврио, он пажљиво мотри и бира своју сапутницу, која ће му сладити дане живота, а не огорчити му их.

По некијем мјестима Црне Горе момчад се и сувише рано жене. Ово не бива по њиховој вољи, већ по вољи њиховијех родитеља; а и како би момчад могла рећи својим родитељима, да их жене, кад се она стиде и онда, кад их родитељи нуде. Особито се у Зети момчад рано жене. Не напуни момче ни 16 година, а родитељи га већ вјере; тако вјерено стоји по једну, двије и три године и жени се од 17 до 18 године; и често пута узме и старију дјевојку. Ово није за одобрење. Паметније би родитељи учинили, да их жене од 20 до 25 године, иначе момцима врло лако може рана женидба шкодити. По мјестима Старе Црне Горе момчад се жене, пошто испуне 20 до 25 година, а у Ријечкој нахији и послје 35 до 40 године. Ни ово није практично, јер дође вријеме, да човјек подиже дјецу онда, када би требало, да дјеца њега измијене.

Код нас веле: нити се треба женити нити удавати, докле се кости учврсте. Ово је речено на основу правилно стеченог искуства. Кад момак претури 20-ту годину, већ му је тјелесни организам способан радити теже радове и може одољети спољашњем притиску.

Оваква женидба не може донијети злијех пошљедица ни у погледу здравља, док од ране женидбе проистичу шљедећа зла: момче је још недорасло, незрело, па може врло лако изгубити тјелесну снагу и здравље, ако није свјесно женидбе; а често пута може и изопачити значај женидбе, живећи развратнијем животом; може се предати заљубљености, па да онда жена њиме командује, и онда се оно мора управљати према самовољи своје жене — а то је на штету његова морала и имена, а може отуда и што озбиљније потећи, па да све суноврат пође.

Наши веле: „Ожени се од човјека (поштена), а дадни дјевојку, гдје има да једе.“ Мислити се мора, да кћи поштена човјека мора бити поштена, с тога је ова ријеч и проистекла. Но и у томе може бити друкчије; може и поштену човјеку шћи бити развратна, ако је дошла у рђаво друштво, или јој је мајка таква. За то је при жениди и бирању дјевојке најглавније пазити да буде дјевојка поштена, здрава и дорасла за удабу.

Неки пак гледају, да се ожеде од главара; па се дешава, да понеки главарску шћер иште по неколика пута, и то са тако недољивом жељом, као да ће му она то очино главарство у кућу донијети; при оваквом искању многи потроше поголемо, па опет не успију. Многи ово раде с увјерењем: да главарска кћи по поријеклу своје улијева свакоме поштовање према себи; да ће он, као њен муж, добити већу цијену; да ће и она међу женама бити тако виђена и призната, као и њен стац међу људима. У тој погрешној предрасуди многи се често пута преваре, па послѣје криве судбину и своју неразумну главу, јер за собом доведу зло, које им загорчи и живот и све, или стеку велику пријатељштину, која се код њих често наврће, да се части и гошћаје, ије и пије, и тијем непримјетно њихово имање крњи; или им се жене погосподе, па се носе, како хоће саме, ију и пију, што им срце жуди: иду и раде, што хоће, и тијем

имање својих мужева упропашћују; или се, најпослије, они погосподе, што су постали главарски зетови, па се олијене и почну оно своје трошити немилице. Ови примјери нијесу тако ријетки; и боље би момчад учињела, особито наши селаци, да се толико не јагме за капетанове, попове, командирове, војводине и сердарове кћери, ако их не познају као вриједне и поштене домаћице, јер оне својим нерадом и немаром могу унатраг замити кућу и сиромашном и богатом сељаку. Добро је наш народ рекао: „Сиједи грану поред себе.“ Тако би и наша момчад паметније урадила, да траже себи жену међу дјевојкама вриједнијех и поштенијех сељака, и да при томе не забораве ону мудру ријеч нашега народа: „Виђи мајку, узми шћерку.“

Неки су опет лакоми на благо, па траже дјевојку „на паре.“ Има примјера, да су понеки узели и ружну, не толико поштену и од поштенијех, дјевојку с парама, а мало је мање примјера, да те исте паре ђаво понесе; потроше се у некојакве лудорије, да се за њих не зна. Отуда се у народу држи: да је мало ко видио хаера од мираза; народ вели: „оно је туђа мука која не може бити сретна.“ И заиста, ријетки су људи, који су хаир видјели од женина мираза, можда за то, што је без муке дошло, па је тако и прошао. Заиста, што човјек с муком стече, штеди га и чува, а што олако дође, тако и прође.

Прије су родитељи давали дјевојку, коме су они шћели, а данас је дају ондје и ономе, гдје је њој по вољи. Но и опет ријетко је дјевојка, које се противе родитељској вољи, јер и оне саме схваћају, да су им родитељи највећи добротвори, који их не би за ким му драго дали; знаду, да су у томе родитељи искуснији, за то се икоја ријетко упорно до краја успротиви вољи својих родитеља. При удавању дјевојке гледа се: какво је момче, је ли поштено и од поштенијех родитеља, како живи и кога има. Сваки је волији дати дјевојку ондје, гдје је мање браће, ваљда за то, да је више на дио дође; волији је дати у богату, него у

сиромашку кућу, волији и штеноме него непоштеноме, волији радноме и стеченоме, него лијеноме распикући; неки је радо дају за главарскијем сином, па био и пуки сиромах, љенчина и калаш, јер мисли, да ће и он бити главар; неки само на пуну (богату) кућу гледају; неки опет поштено момче, неки село, а неки варош. Но многи тријеше у начелу своје, а највећма они, који се више ослањају на главарски глас куће, него ли на поштени глас фамилије, на темељ и вредноћу момчета, јер треба да знаду: да у скромној колибици може бити толико поштења, колико и у великом двору, и да тај понос поштења уздиже и сиромаха над непоштенијем богаташем или главарем и његовијем сином.

Родитељи нека науче своју дјевојку да буде вриједна и мудра, нека јој предоче све прилике, с којима се у животу срести може и како се треба према којој управљати; нека је науче, да буде послушна и ваљана, да буде вјерна мужу своје, да ваљано узгојава и васпитава дјецу, па ће она служити и у сиромашној колибици као гледаће примјерног живота — и то ће бити за родитеље највећа стјеха, знајући, да су само тијем примили достојно признање за свој тешки труд. Вриједна и паметна дјевојка нека не гледа толико ни пуну кућу, но нека вјерује, да ће вриједна рука стећи и вреднија постати, него ли кад у пуну кућу дође и за пуном трпезом сиједа. Главно је гледати поштење и вредноћу, па нека се родитељи увјере, да ће њихова дјевојка задовољнија бити са таквијем мужем о кори хљеба, него ли са надувенијем главарскијем сином за пуном трпезом.

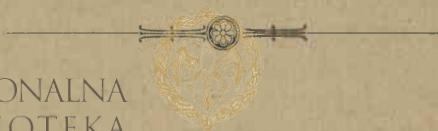
Ријетки су случајеви у Црној Гори, да се момче заљуби у коју дјевојку, па јавно родитељима изјави, да ће узети њу или ниједну; а још су ређи случајеви, да се дјевојка у момка загледа, па изјави родитељима, да другога неће без њега. То су код нашег народа грдни знаци још грдније мане, за то су и такви случајеви врло ријетки; та мана убија морал

заљубљенијех, а нешто од тога пада и на родитеље, особито дјевојачке, јер нијесу се умјели одржати над њима у власти нити их темељито васпитати и за живот спремити.

У главноме, назори Црногорца о женидби и удадби јесу доста правилни, и ако има изнимака; њих у томе руководи добра жеља и племенита мисао, и ако видимо разлику неправилнијех предрасуда. Тако су и назори о друштву и јавном животу према приликама доста правилни, јер Црногорац сматра живот вјечитом борбом, у којој треба и човјек и жена да је спреман и тијелом, и знањем, и животом и свијем, да може одољети свијема незгодама, које га снађу; да се нађе изнад ситница; да у борби савлађује; да разликује; да ствара; да предочава; да живот свој управља више према приликама, него да се приликама служи као средствима. Једном ријечју: Црногорац још жели живјети духом и животом горштака; он воли простоту своје домовине и свјеће куће; њему је мио живот праћеда свога, који је мрзио кинђурење и лукавство, подлост и ништавило, нерађалство и безобраштинину; он воли дух свога оца, који се је у витештву родио, у витештву живио и умро; он јунаштво цијени поврху свију врлина, а поштење сматра као правог друга јунаштва; он мрзи модерни живот јевропски; он не воли ускогаће, јер су му они били невјерни и често су га подло варали, за то и мрзи сваку подлост, која му од њих долази, и мрзиће га, докле се буде неискрено према њему понашао; он не мрзи Турчиња, и ако му је тај тирјанин доста јада задао; он га сувише воли, јер је јунак, као и он, и воли много ствари из његова живота.

Црногорац прима примјере само од милога, а никако од мрзнога и мрскога, јер свака ствар овога пошљедњега чини му се мрска и гадна. Да су Црногорци били у добром одношају и у искреном пријатељству с комшијама, они би данас били много модернијег живота, а овако протећи ће још доста вре-

мена. докле се с модернијем животом и упозна. Но, можда, сва антипатија према животу непријатељскијех комшија и сачувала је дух његов, те се за рана није покварио, као што имамо примјера, него се данас може под притиском велике и мочне руске културе развијати правилно, без скокова, без празнина, према духу своме, према приликама својијем, од својијех људи, који свјетску културу доводе у добар одношај с нашом горском природом — која ће, ако Бог да, уродити најблагодатнијим родом, који ће наше горе препородити, и Црногорце облагородити, како ће Српству бити још већа узданица, утјеха и потпора.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ